

ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ
(ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ)

**PURBI PUNJAB VICH PUNJABI BHASHA DA SAMKAAL TE
BHAVIKH
(UNESCO DI BHASHAVAN SAMBHANDI REPORT DE AADHAR TE)**

Thesis Submitted for the Award of the Degree of

DOCTOR OF PHILOSOPHY

in

Punjabi

By

Rupali Verma

Registration Number: 41800567

Supervised By

Dr Sona (23036)

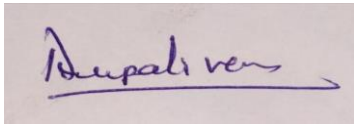
Punjabi(Associate Professor)

**LOVELY PROFESSIONAL UNIVERSITY, PUNJAB
2026**

ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ

ਮੈਂ ਰੁਪਾਲੀ ਵਰਮਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ 'ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ (ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ) ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੇਰਾ ਨਿਰੋਲ ਲਿਖਤੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

(ਰੁਪਾਲੀ ਵਰਮਾ)

ਖੋਜਾਰਥਣ

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਫਗਵਾੜਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ : 41800567

ਮਿਤੀ :

ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜਾਰਥਣ ਰੁਪਾਲੀ ਵਰਮਾ ਦਾ 'ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ (ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਖੋਜਾਰਥਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੌਲਿਕ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਿਗਰਾਨ

(ਡਾ. ਸੋਨਾ)

ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਫਗਵਾੜਾ(ਪੰਜਾਬ)

ਮਿਤੀ:

ਸਮਰਪਿਤ

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਲੀਲਾ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਪਰਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰਾ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਮੇਰੇ ਨਿਗਰਾਨ ਡਾ. ਸੋਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੇਰਾ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਾਥ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ।

Graphical Abstract submission form

Title of the Thesis:

ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ
(ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ)

Name of Scholar : Rupali Verma

Registration No : 41800567

Program Name: Phd.Punjabi

Supervisor Name and UID: Dr. Sona
(23036)

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ

ਉਦੇਸ਼ :-

- 1) ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ 2003 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
- 2) ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
- 3) ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- 4) ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀਣਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ

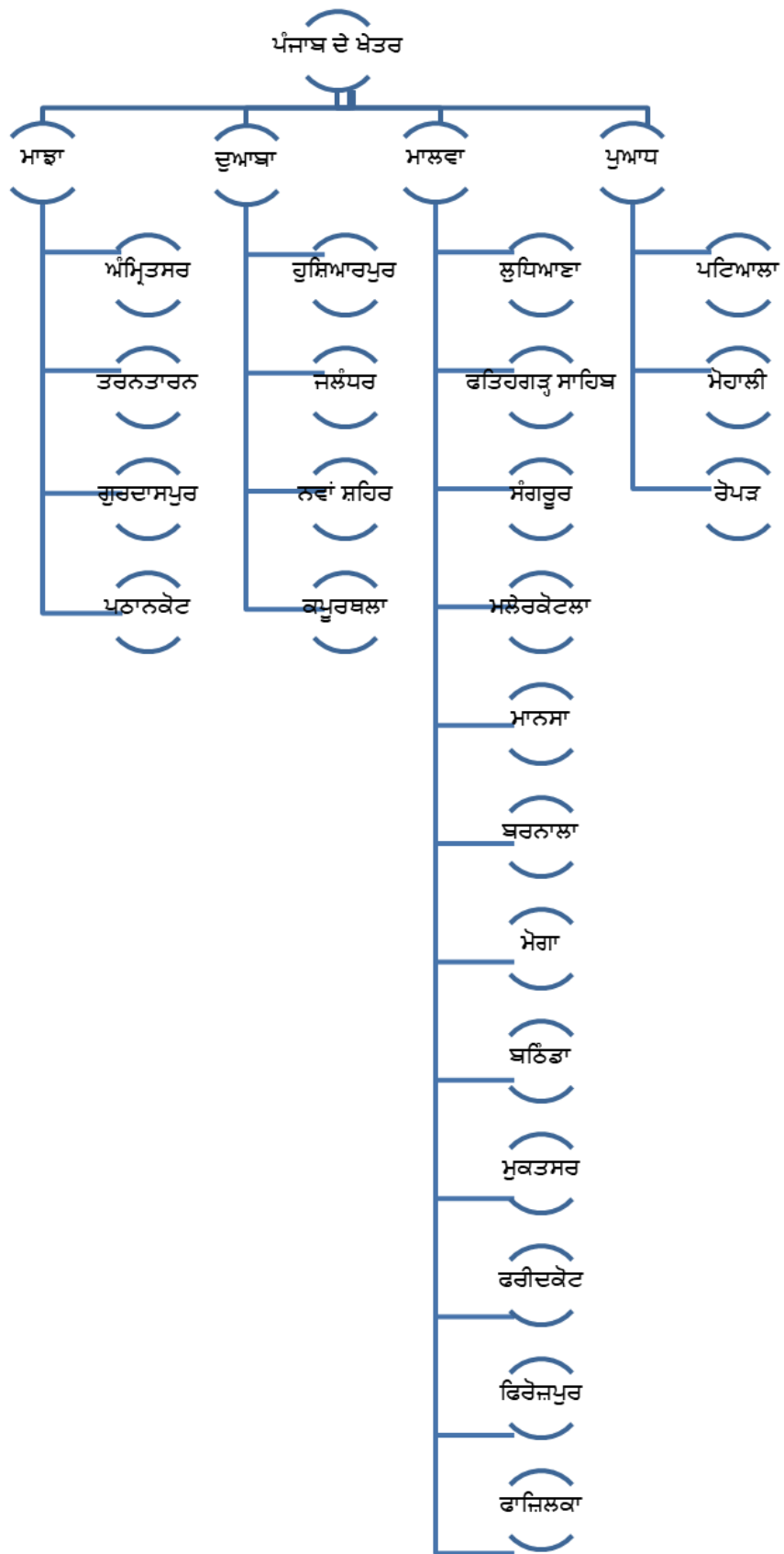
- ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ

ਨਮੂਨਾ ਵਿਧੀ

- Snow Ball Sampling

ਸੰਦ

- ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ
- ਕੈਮਰਾ

ਤਤਕਰਾ

ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ — ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

1.1 ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

1.2 ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ

1.3 ਖੋਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

1.4 ਖੋਜ ਵਿਧੀ

1.5 ਪਹਿਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਖੋਜ- ਕਾਰਜ

1.5.1 ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ

1.5.2 ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖ

1.5.3 ਸੰਸਥਾਵਾਂ

1.5.4 ਖੋਜ ਪੱਤਰ/ਪੱਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖ

1.6 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ: ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਿਐਨ

16.1 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ

1. 6. 2 ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ

1. 6. 3 ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਮਾਡਲ

ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ:- ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ

2.1 ਮਾਝਾ:- ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

2.2 ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਛੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ

- 2.2.1. ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.2 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.3 ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.4 ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.5 ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.7 ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 2.2.9 ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ:- ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ :-

3.1 ਦੁਆਬਾ:- ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

3.2 ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਛੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ

- 3.2.1. ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.2 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.3 ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.4 ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.5 ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.7 ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ
- 3.2.9 ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ :- ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ

4.1 ਮਾਲਵਾ:- ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

4.2 ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਛੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ

4.2.1. ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.2 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.3 ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.4 ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.5 ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.7 ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

4.2.9 ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਵਾਂ :- ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ

5.1 ਪੁਆਧ :- ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

5.2 ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਛੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ

5.2.1. ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.2 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.3 ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.4 ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.5 ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.7 ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

5.2.9 ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਦਰਜੇ

ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ

ਭੂਮਿਕਾ

ਮੇਰੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਛੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਅੰਕੜੇ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ, ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ 2003 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਝੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਕੜੇ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਕਾਂ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਝੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਤੀਜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਚੌਥੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਲਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਟਿਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

1.1 ਜਾਣ ਪਛਾਣ:- ਸਾਲ 2003 ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ (ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਣ) ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ‘ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਾਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਛਾਪੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੁਆਰਾ 1996 ਅਤੇ 2001 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ‘ਐਟਲਸ ਆਫ਼ ਦੀ ਵਰਲਡ ਲੈਂਗੁਏਜਜ਼ ਇਨ ਡੇਨਜ਼ਰ’ ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਤੀਜਾ ਐਡੀਸ਼ਨ 2010 ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 2500 ਦੇ ਲਗਭਗ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜੋ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ।

2003 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪਿੱਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਤਰਬੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਨੌਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਲਈ ਘੱਟ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਖੋਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ

ਇਲਾਵਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.2 ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ:-

ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ ‘ਭਾਸ਼’ ਤੋਂ ਹੋਈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਬੋਲਣਾ’। ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਬਦ ਲਈ ਉਰਦੂ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ‘ਜ਼ਬਾਨ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ‘ਟੰਗ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ। ਵੇਸੈ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ, ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਟੰਗ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਕਰਮ ਇੰਦਰੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਜੀਭ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਸਾਰਥਕ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ Bloch and Trager ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *An Outline of Linguistic analysis* ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ “A Language is a system of arbitrary vocal symbols by means of which a social group cooperates” (5)। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Sapir ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *Language* ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ:-

“Language is a purely human and non-instinctive communicating ideas, emotions and desires through a system of voluntarily produced symbols”(28)।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਭੋਲਾ ਨਾਥ ਤਿਵਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ* ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਭਾਸ਼ਾ ਮਾਨਵ ਉਚਾਰਣ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਮਨ-ਇਛੱਤ ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਉਹ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਵਿਮਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੇਖਕ ਕਵੀ ਜਾਂ ਵਕਤਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਮਿਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।”(5)

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਦੇ ਹੀ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅਜੇ ਮੁੱਢਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਉਸਨੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਦੇ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਪੱਕ ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਲੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕਦੀਮੀ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹੀ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਾਕੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋਂਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਲਿਪੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੱਝੀ ਹੁੰਦੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪੱਖ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦਾ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਿਲਾ ਲੈ ਕੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਫਰੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਪਿਓ ਦੁਆਰਾ, ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵੀ ਬੋਲਣਾ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਖਤਰਾ ਕੇਵਲ ਭਾਸ਼ਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਵੱਲੋਂ 2011 ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਖਰੜੇ '*Atlas of The Worlds' Languages in Danger*' ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੂਸੇਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਨੇਕੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ:-

Each language is a uniquely structured world of thought with its own associations, metaphors, ways of thinking, vocabulary, sound system and grammar _all working together in a marvellous architectural structure which is so fragile that it could easily be lost forever.(5)

ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ 'ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੋਸੇਲੀ' ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿੱਥੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਬਣਤਰ, ਉਸਦੀ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ, ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਅਣਦੇਖੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਧੁਨੀਬਧ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ ਲਿਆਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦਾ ਵੀ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਮਾਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੁਣ ਵਿਗਿਆਨ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਨਸਪਤੀ ਭਾਵ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਪੌਦਿਆਂ ਅਤੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਂਝ ਸਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਚਾਹੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਕਰਦੀ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋਈ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕਾਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਕੇ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਆਧੁਨਿਕ ਰੂਪ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਜ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਧੁਨੀ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੂਰੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਨਹੀਂ (ਇਹ ਹੋਂਦ ਧੁਨੀਬਧ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤਕ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਉੱਥੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵੀ ਹੋਂਦ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲੋਕਧਾਰਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਧਰਮ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ, ਲੋਕ ਕਲਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਹੋਂਦ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਨਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਚਾਹੇ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੇਵਲ ਮੌਖਿਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸੰਚਾਰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਮਾਜ, ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਪੱਖ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮੂਲ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਅਲੋਪ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ 'ਹਾਂ'।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ ਇਹ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਣਗਿਣਤ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਿੰਨਤਾ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਨਸਲ, ਭਾਸ਼ਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਦੇਖੀ ਦਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ, ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ, ਅਤੇ ਅਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ

ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਹੀ ਰੰਗ ,ਨਸਲ ,ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੋਵੇ । ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਤੱਰਕੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਮੰਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਸੱਮਸਿਆ ਹੈ । ਸੱਮਸਿਆ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਜ ,ਉਸਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਉਸਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੁਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਜਾਂ ਘੱਟ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸੰਚਾਰੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਵਿਕਸਿਤ ਜਾਂ ਘੱਟ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਪਿਠਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੋਵੇਂ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਬਾਹਰੀ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ,ਧਾਰਮਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਣਦੇਖੀ ਵਰਗੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਹੀਣਤਾ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੇ ਅਗੋਂ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਾਨਵੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕੀ ਅਤੇ ਭਿੰਨ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਬੁਣਤੀ , ਮਾਨਵੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਦੂਜੇ ਸਮਾਜ ਤੱਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣਾ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ, ਆਪਣਾ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਬਿਠਾਉਣਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਇੱਕ ਸੱਮਸਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਉਦੋਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪੀੜੀ (ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੁਣ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ) ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਕੇਵਲ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਮਾਣ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ। ਜੇ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਝ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਸਿੱਖਣਾ ਜਾਂ ਬੋਲਣਾ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਵੱਲ ਵਧਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਅੱਜ ਕੇਵਲ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੁਲਾਰੇ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵੇਲੇ ਅਸਮਰਥ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਦਾਹਰਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ। ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦੀ ਸੱਮਸਿਆ ਵੱਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਢਲੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਰੋਬਰਟ ਕਸਟ (Robert cust, 1899), ਵੈਂਡਰਸ(Joseph Vendryes, 1933), ਸਵਦੇਸ਼(Morris Swadesh, 1948), ਪਾਂਡੇ(Govind Chander Pande, 1965), ਫਿਸ਼ਮੈਨ(Joseph Fishman, 1991), ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਨ ਸਤਰਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਸੰਨ 1977 ਵਿੱਚ ‘ਡਰੈਸਲਰ ਅਤੇ ਵੋਡੈਕ ਲਿਓਡੋਲਟ (Dressler and Wodak Leodolter)’ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਖਰੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ 80ਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਸੈਮੀਨਾਰ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਕੜੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰਚ 1992 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੇ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਜੋ ਕਿ ‘Language’ ਨਾਂ ਦੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਛਪੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਫਿਸ਼ਮੈਨ ਦਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। 1994 ਵਿੱਚ ‘ਅਸ਼ਰ ਅਤੇ ਮੁਸੇਲੀ(Asher and Moseley)’ ਦਾ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਅਤੇ 2001 ਵਿੱਚ ਮੁਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਵਰਲਡਜ਼ ਏਨਡਨਜਰਡ ਲੈਂਗੁਏਜਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ‘ਕ੍ਰਿਸਟਲ’ ਦੁਆਰਾ ‘Language Death’ ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। 90 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ ਆਉਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ LSA(Linguistic Society of America), ICHEL(International Clearing House for Endangered Languages), CIPL(Comite International permanent des Linguistes) ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਨੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ।

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। *Unesco's Constitution* ਅਨੁਸਾਰ :-

To contribute to peace and security by promoting collaboration among the nations through education, science and culture in order to further universal respect for justice, for the rule of law and for human rights and fundamental freedoms which are affirmed for the peoples of the world without distinction of race, sex, language or religion, by the Charter of the United Nations. (Article1)

ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਕਾਰਜ ਉਲੀਕੇ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਇਕਵਾ ਨੇਰੀਕੋ ਦੇ 2001 ਵਿੱਚ *Endangered Languages of the Pacific Rim* ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਲੈਕਚਰ ਅਨੁਸਾਰ “Based on this principle, UNESCO has developed programs aimed at promoting languages as instruments of education and culture, and as significant means through which to participate in national life” (13-24)

ਇਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ‘Red book of languages in danger of disappearing’ ਨਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅੰਕੜੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਸਥਾਨਿਕ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿ ਖੋਜ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਆਦਿ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪੂਰੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਿਕ ਕਬੀਲਿਆਂ,

ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਇਸ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਣਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਕਤੂਬਰ 2001 ਦੇ 31ਵੇਂ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਰਵਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇਸ਼ ਸਥਾਨਕ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ (ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਣ) ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 2003 ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੋਧਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਾਰਚ 2003 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਬੈਠਕ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ‘ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ’ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਛਾਪੇ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੁਆਰਾ 1996 ਅਤੇ 2001 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ‘ਐਟਲਸ ਆਫ਼ ਦੀ ਵਰਲਡ ਲੈਂਗੁਏਜਜ਼ ਇਨ ਡੇਨਜ਼ਰ’ ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਤੀਜਾ ਐਡੀਸ਼ਨ 2010 ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 2500 ਦੇ ਲਗਭਗ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜੋ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ।

1.3 ਖੋਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼:-

- 1) ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ 2003 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- 2) ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- 3) ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
- 4) ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀਣਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

1.4 ਖੋਜ ਵਿਧੀ:- (Methodology)

ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਵਿਧੀਵਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਜਾਨਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਢਾਂਚੇ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:-

1. Giles, Bourhis and Taylor's (1977) 'Ethnolinguistic Vitality'
2. Fishman's (1991) 'Graded Intergenerational Disruption Scale' (GIDS)
3. Grimes's (2001, 14th ed,) 'Ethnologue's Evaluative system for language vitality'
4. Brenzinger et al (2003) 'UNESCO'S Factors for Language Vitality and Endangerment'

5. Lewis and Simons'(2010) 'Expanded Graded Intergenerational Disruption Scale'(EGIDS)

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਯੂਨੈਸਕੋ (UNESCO) ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਢਾਂਚੇ (Framework) ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ :-

ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ 2003 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ (Field Work) ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਆਮ ਲੁਕਾਈ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

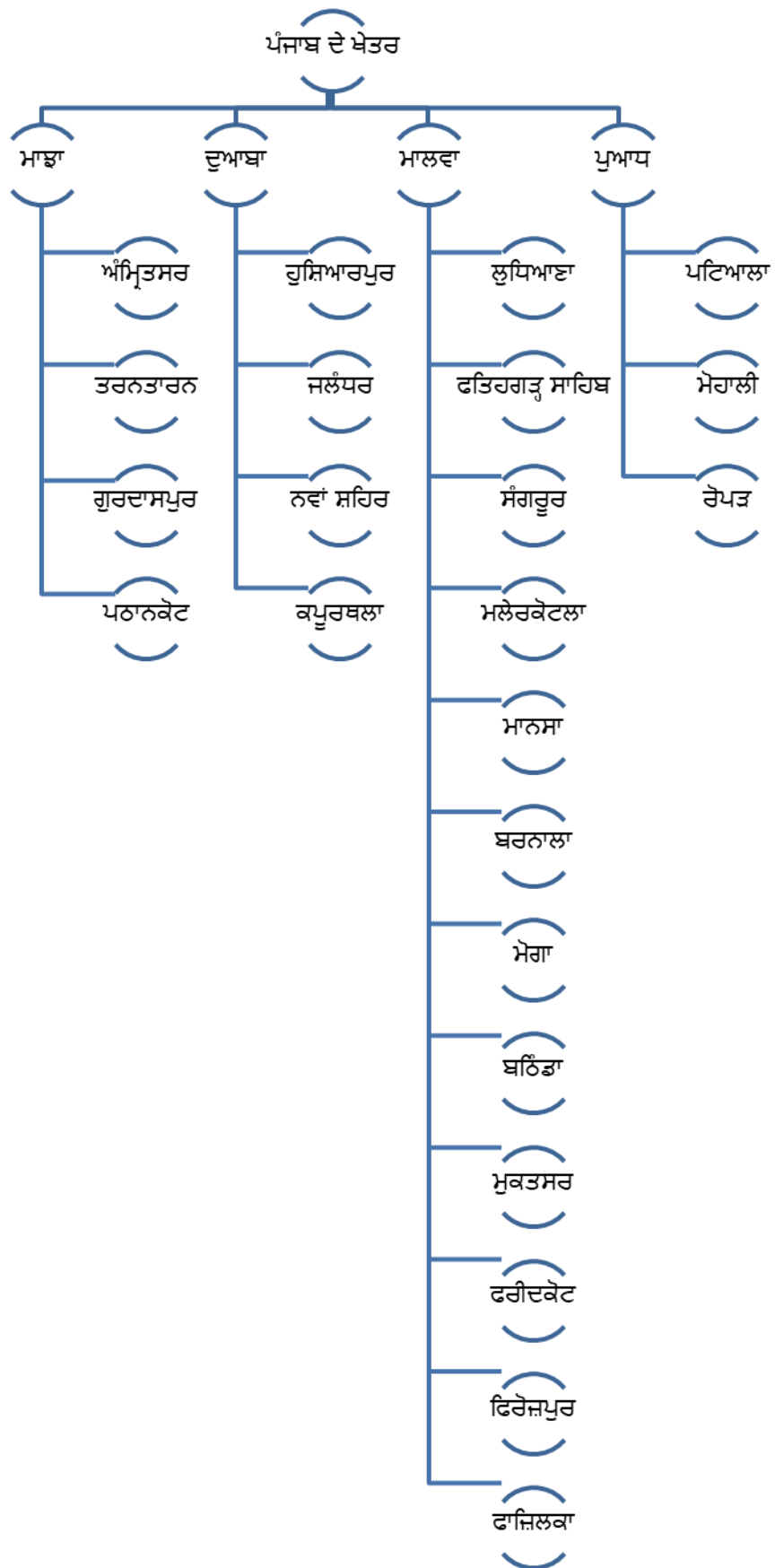
ਖੋਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਹੈ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਧਾਰਿਤ ਖੋਜ ਵਿਧੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀ ਵਿਧੀ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੋਜ ਕਰਤਾ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਵੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਮੂਨਾ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਮੂਨਾ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਦਾ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ, ਗਰੁੱਪ ਸੈਸ਼ਨ, ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ, ਨਿੱਜੀ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ ਜਾਂ ਕੈਮਰਾ ਅਤੇ ਡਾਇਰੀ ਆਦਿ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਰਤੋਂ ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ, ਭਾਸ਼ਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ

ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡਾ.ਵਿਜਯ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਸੰਧਾਨ* ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ :

ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣਕੇ ਉਹਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਸਾਹਿਤਕ ਧਾਰਾਵਾਂ, ਉਹਦੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਰੂਪ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ। ਖੇਤਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਘਟਕ ਹੈ। ਉਂਜ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੀਮਾ ਇੱਕੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ..... ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਟਾਪੂ ਵੀ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (93)

ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਨਮੂਨਾ ਵਿਧੀ:-

ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ- ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ, ਦੁਆਬਾ ਅਤੇ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ- ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 23 ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਲ 230 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ 6ਵੀਂ ਤੋਂ 10ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਦਾਦੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਭਾਵ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਗ਼ੈਰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਮੂਨਾ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ Snow Ball Sampling ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਚਾਰਟ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

ਖੇਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸੰਦ:-

ਕਾਰਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੀ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਏ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉੱਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੂਚਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਪੂਰੀ ਖੇਜ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਚਾਰਟ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

ਖੇਜ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ	ਨਮੂਨਾ ਵਿਧੀ	ਸੰਦ
• ਖੇਤਰੀ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ	• Snow Ball Sampling	• ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ • ਕੈਮਰਾ

1.5 ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਖੇਜ-ਕਾਰਜ:- ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਖੇਜ ਕਾਰਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

1.5.1 ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ:-

➤ ਐਟਲਸ ਆਫ ਦ ਵਰਲਡਜ਼ ਲੈਂਗੁਏਜਜ਼ ਇਨ ਡੇਂਜਰ:-

ਸਾਲ 1992 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਨੇਡਾ ਅਤੇ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਖਤਰੇ ਹੇਠ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ‘ਆਈ.ਸੀ.ਐਚ.ਈ.ਐਲ’(ICHEL:-International Clearing House For Endangered Languages)’ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਜ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਖੇਜ ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ‘Red book of Languages in Danger of Disappearing’ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰੀਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ‘ਐਟਲਸ ਆਫ ਦ ਵਰਲਡਜ਼ ਲੈਂਗੁਏਜਜ਼ ਇਨ ਡੇਂਜਰ (Atlas of the World’s Languages in Danger)’ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਦੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਛਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਸਾਲ 1996 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ। ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ

ਦੀ ਖੋਜ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਿੱਚ 600 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 53 ਪੰਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 12 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 800 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਨਕਸ਼ੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਸਾਲ 2012 ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਇਸਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦਾ ਕੰਮ 'ਸਟੀਫਨ ਵਰਮ' ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦਾ ਕੰਮ 'ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੇਸਲੇ' ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪਰਿਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 2500 ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕੋਡ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੀ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਐਟਲਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੁਝ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਵਿਵਰਣ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਖਤਰਾ ਸ਼ਬਦ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਿਸ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੇਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੱਲ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ (9) ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਨ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਐਟਲਸ -3 ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੇਸਲੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਥ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਕਾਰ, ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਘਾਟ, ਸਥਿਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਘਾਟ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਖਰਤਾ ਦੀ ਘਾਟ (10)

ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰਜੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿੱਤਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕ੍ਰਿਓਲ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਜੋ ਹੁਣ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਅਫਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਹੋਸਾ, ਮਬੋਰ, ਮਾਲੀ, ਅਦਾਮੇਰੋਬ, ਨਾਨਾਬਿਨ, ਬੁਰਾ, ਤੇਬੁਲ ਓਰੇ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਮਸਲੇ ਬੜੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨ ਹੋ ਕੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

➤ **ਦ ਲਾਸਟ ਸਪੀਕਰ (The Last Speaker) :-**

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ 'ਕੇ.ਡੇਵਿਡ.ਹੈਰਿਸਨ' ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਹੈ । ਸਾਈਬੇਰੀਆ, ਮੰਗੋਲੀਆ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੜੀਸਾ ਇਲਾਕੇ ਦੀ 'ਹੇ' ਭਾਸ਼ਾ ,ਅਤੇ ਅਰੁਨਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ 'ਅਕਾ,ਮਿਜੀ,ਅਤੇ ਕੋਰੇ' ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸਦੀ ਖੋਜ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਦਸਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਇੱਕ ਯਤਨ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਭੂਗੋਲਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ,ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕਈ ਕਾਰਨ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਖੋਜ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਖੋਜ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰੀ ਪੱਖ ਹਨ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਕੇ.ਡੇਵਿਡ.ਹੈਰਿਸਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ *The Last Speaker* ਅਨੁਸਾਰ :-

I have devoted over a decade to talking personally with hundreds of last speakers and their descendants all I am sure of is that a language cannot be “saved” by outsiders. Scientist and other outsiders can assist or enable, but the decision to keep a language alive, and most of the hard work required to implement that decision, must be taken by the communities that own and cherish the language (266)

➤ **ਇਨਸਾਇਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਦ ਵਰਲਡਜ਼ ਐਂਡੇਂਜਰਡ ਲੈਂਗੁਏਜਜ਼:- (Encyclopedia of the World's Endangered Languages)**

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੋਸਲੇ ਦੁਆਰਾ 2007 ਵਿੱਚ 'ਇਨਸਾਇਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਫ ਦ ਵਰਲਡਜ਼ ਐਂਡੇਂਜਰਡ ਲੈਂਗੁਏਜਜ਼' ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਜਿਸਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ । ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸਦਕਾ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਘੱਟ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਘੱਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੀਪ- ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਬੜੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ

ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਲਾਤੀਨੀ ਅਮਰੀਕਾ(ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ), ਯੂਰੋਪ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਏਸ਼ੀਆ, ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਮੱਧ-ਪੂਰਬੀ ਖੇਤਰ, ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ, ਆਸਟਰੇਲੇਸ਼ੀਆ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਅਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੇਸਲੇ ਨੇ ਕੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਕੌਮ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਉਸਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਮੇਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਿਟੇਨ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਸਪੇਨ ਵਰਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਥਾਈਲੈਂਡ, ਇਥੋਪੀਆ ਵਰਗੇ ਘੱਟ ਵਿਕਸਿਤ ਇਕਲੋਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਘੱਟ ਵਿਕਸਿਤ ਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਚੁਣੌਤੀ ਕਈ ਵਾਰ ਨਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਢਲਣ ਲਈ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਫੇਰ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੱਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਲਾਗੂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਉਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰੀ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨ ਸਵਾਰਥ ਰਹਿਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ, ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਮਹਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਪੈਮਾਨੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰੀ ਨਾਲੋਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪੱਖ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪੱਖ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ 'ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ' ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਯਤਨ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੋਡੀਫਾਈਡ ਭਾਵ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ 'ਸਟੀਫਨ ਵਰਮ' ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ 'ਪੰਜ-ਪੱਧਰੀ ਮਾਪਦੰਡ' ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਣਦੇਖੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਨਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਕ੍ਰਿਸਟੋਫਰ ਮੋਸਲੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ Humankind is the poorer for the loss of even a single language (ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਇੱਕ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਗ਼ਰੀਬ ਹੈ) (12)

1.5.2 ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖ :-

- ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ(ਡਾ.),ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਸਾਰ, 27ਵੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਨਫਰੰਸ,31ਜਨਵਰੀ-2ਫਰਵਰੀ,2011.ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ,ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,2012*

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲੋਂ 31 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 2 ਫਰਵਰੀ 2011 ਨੂੰ ਕਰਵਾਈ ਗਈ 27ਵੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖੋਜ-ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ "ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਸਾਰ" ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੁਝ ਲੇਖ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

- ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ(ਡਾ.). *"ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ."* . ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਸਾਰ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ,ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,2012

ਜੇਗਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ' ਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਲਿਖੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਜਾਂ ਵਕਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਖੜੋਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

- ਸੰਘਾ,ਸਪਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. *"ਪ੍ਰਕਾਰਜੀ ਭਾਸ਼ਾ :ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤੇ."* ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਸਾਰ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ,ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,2012

ਇਸੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਡਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਦੁਆਰਾ 'ਪ੍ਰਕਾਰਜੀ ਭਾਸ਼ਾ :ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤੇ' ਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਇੱਕ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰਜੀ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬੋਲਚਾਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਕਾਰਜ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ

ਪ੍ਰਕਾਰਜ ਅਤੇ ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਕੰਪਿਊਟਰ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰਜ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ।

- ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ (ਡਾ.), ਸੰਪਾਦਕ. *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ, 24ਵੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਨਫਰੰਸ, 16-18 ਮਾਰਚ, 2008*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 16 ਤੋਂ 18 ਮਾਰਚ 2008 ਨੂੰ 24ਵੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ' ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਾ ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- ਸੰਘਾ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. *"ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਥਾਨਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਿਪੇਖ."* ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009

ਡਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਥਾਨਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਂ ਅਧੀਨ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਰਿਪੇਖਾਂ ਅਧੀਨ ਵਾਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਲੋੜ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਪੱਖ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਜੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਝਕੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪੂਰਨ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

- ਜੌਹਲ, ਜਨਮੇਜਾ ਸਿੰਘ. *"ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰੇਗੀ."* ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009

'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰੇਗੀ' ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਜਨਮੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਸੰਬੰਧੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦਾ ਤਕਨੀਕੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਹੁਣ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਪੂਤ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਹਾਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਵਿਕਸਿਤ ਲਿਪੀ ਵਾਲੀ

ਭਾਸ਼ਾ, ਅਮੀਰ ਸਾਹਿਤਕ ਖਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

➤ **ਤਾਤਲਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ. "ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ: ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ." ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009**

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤਾਤਲਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ 'ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ: ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ' ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਸਕੂਲ, ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾਵਾਂ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਸਾਲੇ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤੱਥ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

➤ **ਹਸੀਜਾ, ਮਦਨ ਲਾਲ. "ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ (ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ)." ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009**

ਡਾ ਮਦਨ ਲਾਲ ਹਸੀਜਾ ਦੁਆਰਾ 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ (ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ)' ਲਿਖੇ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਬੰਧੀ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚੇ ਦੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਪੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਐਕੜਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਹੱਲ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

➤ **ਸ਼ਰਮਾ, ਸੁਸ਼ੀਲ (ਡਾ.). "ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ." ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009**

ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ: ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਡਾ ਸੁਸ਼ੀਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਿਆਸਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਵਾਲਾ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ 1901 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1947 ਅਤੇ ਫੇਰ 1961 ਤੱਕ ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗੋਜਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪਹਾੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡਕੇ ਇਸਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 1982 ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜਾ ਤਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਫਾਰਮੂਲਾ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ) ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਉਸਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ।

➤ **ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ(ਡਾ.).** *“ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ.”* ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009

ਡਾ. ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰ 26 ਜਨਵਰੀ 2004 ਨੂੰ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਕਮੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਸ ਪੂਰਨ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

➤ **The Endangered Languages Issue : As a hopeless case**

‘Marke Janse’ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ ‘Language Death and Language Maintenance: Theoretical, practical and Descriptive approaches’ ਵਿੱਚ ‘ਇੰਡੀਆਨਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ’ ਦੇ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਅਫਰੀਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ‘ਪਾਲ ਨਿਊਮੈਨ’ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਰਵੱਈਆ ਜਾਂ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸੰਭਾਲ ਨਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪੈਟਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਿਵੇਂ :-

- 1) ਅਸੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ
- 2) ਅਸੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰ
- 3) ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦੀ ਘਾਟ

ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖੋਜਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਘਾਟ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲੇਖਕ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅੰਦਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 5% ਖੋਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨਾਂ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਭਵ ਆਧਾਰਿਤ ਖੋਜ ਦੀ ਘਾਟ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਚਰਚਾ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਪੱਖ ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਕਈ ਵਾਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਖੋਜ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਸਫਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਜੇ ਉਹ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਅਸਲ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੋਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਥਾਨਕ ਛੋਟੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੇ ਹਰ ਵਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁ-ਸੰਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਛੋਟੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚਰਚਾ ਦੇ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵੀਜਾ ਮਿਲਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ ਆਗਿਆ ਮਿਲਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਘਾਟ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਲਈ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਗਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ

(ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਬਰੀਕੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਲਗੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੋਗ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮਸਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਕੇਵਲ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਸਭ ਲਈ ਕੇਵਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸੱਚ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਪਾਲ ਨਿਊਮਨ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ‘ਵਾਲਟ ਕੈਲੇ’ ਦੁਆਰਾ ਘੜੇ ਪਾਤਰ *Pogo* ਦੇ ਕਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ We has seen the enemy and it is us ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ (ਦੁਸ਼ਮਣ) ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਹਾਂ। (3)

➤ Rogers, Chris, and Lyle Campbell. *“Endangered Languages.”* Oxford Research Encyclopedia of Linguistics. 03. Oxford University Press. 2015

‘ਕਰਿਸ ਰੋਜ਼ਰਸ’ ਅਤੇ ‘ਲਾਇਲੇ ਕੈਂਪਬੈਲ’ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖਤਰੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਖ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖ ਦੇ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ‘ਭਾਸ਼ਾਈ ਖਤਰਾ’ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਦੇ ਦਰਜੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਮਾਪਦੰਡ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੇਖ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਗ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਤਰੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖਤਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਖ ਦਾ ਅਗਲਾ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਖ ਦੇ ਆਖਰੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਝਾਅ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

1.5.3 ਸੰਸਥਾਵਾਂ:- ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚਲੀਆਂ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹਨ।

➤ (Summer Institutes Of Linguistics) ਐਸ. ਆਈ. ਐਲ ਸੰਸਥਾ

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ 'ਐਸ.ਆਈ.ਐਲ.(SIL: Summer Institutes Of Linguistics)' ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 1934 ਈ: ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਇਸ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ 'ਪਰੈਸਬਿਥੀਟੇਰੀਅਨ ਮੰਤਰੀ' 'ਵਿਲਿਅਮ ਕੈਮਰਨ ਟਾਉਨਸੈਂਡ' ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 1930 ਈ: ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ 'ਟਾਉਨਸੈਂਡ' ਨੇ 'ਗੋਟੇਮਾਲਾ' ਵਿੱਚ 'ਕਾਕਚਿਕਲ ਮਾਯਾ ਸਭਿਅਤਾ' ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। 1933 ਈ: ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿੱਚ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸਥਾਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਾਈਬਲ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਸਕੇ। ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਟਾਉਨਸੈਂਡ ਨੇ 'ਵਾਇਕਲਿਫ ਬਾਈਬਲ ਟਰਾਂਸਲੇਟਰਸ' ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਸੰਸਥਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਈਬਲ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਐਸ.ਆਈ.ਐਲ.ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸਦੇ ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ 1979 ਤੱਕ ਆਉਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਮੈਕਸੀਕੋ ਸਮੇਤ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਜੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੋਗਦਾਨ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਖਰੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 1000 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਹੇਠ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਦੂਜਾ ਮੁੱਖ ਯੋਗਦਾਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਸਥਾਨਿਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਦੇ ਵਾਧੇ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸਥਾਨਿਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਤੀਜਾ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੇਵਾ ਇਕਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਐਸ.ਆਈ.ਐਲ. ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 'ਇਥਨੋਲੋਜੀ' (Ethnology) ਨਾਮਕ ਖਰੜਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਜੋ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਜੀਵਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਰੜਾ ਹਰ ਸਾਲ ਨਵੇਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ 1951 ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

ਤੇ ਹੁਣ ਫਰਵਰੀ 2020 ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ 23ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਨ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 7117 ਦੇ ਲਗਭਗ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਧਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਖਰੜੇ ਦੇ 22ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 7111 ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਸੀ। 21 ਫਰਵਰੀ 2026 ਨੂੰ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਨਵੇਂ 29ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ਜੀਵਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ) 7170 ਹੈ ਜਦਕਿ 2025 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 7159 ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਥਨੋਲੋਜੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 'ਰਿਚਰਡ.ਐਸ.ਪਿਟਮੈਨ' ਨੇ ਕੀਤੀ। 2002 ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਆਈ.ਐਸ.ਓ (ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਿਆਰੀਕਰਣ ਸੰਘ) (ISO) ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਕੋਰਡ ਸਿਸਟਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਇੱਕ ਕੋਰਡ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ISO-639-3 ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਇੱਕ ਮੱਤਵਪੂਰਨ ਉਪਰਾਲਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕੋਰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ, ਉਸਦੀ ਲਿਪੀ, ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਣਚਿਤਰਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਵੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ :-

Punjabi, Eastern

- LANGUAGE(ACTIVE TAB)
- MAP
- A language of India

ISO 639-3 pan

Alternate Names

Eastern Panjabi, Gurmukhi, Gurumukhi, Punjabi Autonym

ਪੰਜਾਬੀ (Panjabi), ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ (Panjabi bhasa)

User Population

31,100,000 in India (2011 census). Total users in all countries: 33,467,670.

Location

Chandigarh state; Haryana state: Ambala and Pauchkula districts; Himachal Pradesh state: Kangra and Una districts; Jammu and Kashmir state: Jammu, Kathua, and Samba Jammu

districts; Punjab state: Amritsar and Gurdaspur districts; Rajasthan state: north Ganganagar district.

Language Status

2 (Provincial). Statutory provincial language in Punjab, West Bengal states; union territories Delhi, Chandigarh (1950, Constitution, Schedule VIII).

Classification

Indo-European, Indo-Iranian, Indo-Aryan, Intermediate Divisions, Western, Panjabi Dialects

Punjabi Proper (Panjabi Proper), Majhi, Doabi, Bhatiani (Bhatneri, Bhatti, Bhatyiana), Powadhi (Puadhi, Puadi), Malwai (Malwa), Bathi. Western Punjabi [pnb] is distinct from Eastern Punjabi, although there is a chain of dialects to Western Hindi (Urdu) [urd]. Bhatyiana dialect considered a mixture of Punjabi and Marwari [mve]. Majhi considered the purest Punjabi form (Grierson and Konow 1903–1928).

Typology

SOV; postpositions; gender (masculine/feminine); no articles; case-marking (7 cases); verb affixes mark person, number, gender of subject; passives; tense and aspect; 15 consonant and 24 vowel phonemes; tonal (3 tones: high, mid, low).

Language Use

Used as L2 by Bauria [bge], Bhattiyali [bht], Bilaspuri [kfs], Chambeali [cdh], Churahi [cdj], Dogri [dgo], Kangri [xnr], Mandeali [mjl], Sansi [ssi].

Language Development

Taught in primary and secondary schools. Literature. Radio. Grammar. Bible: 1959–2017.

Language Resources

OLAC resources in and about Punjabi, Eastern

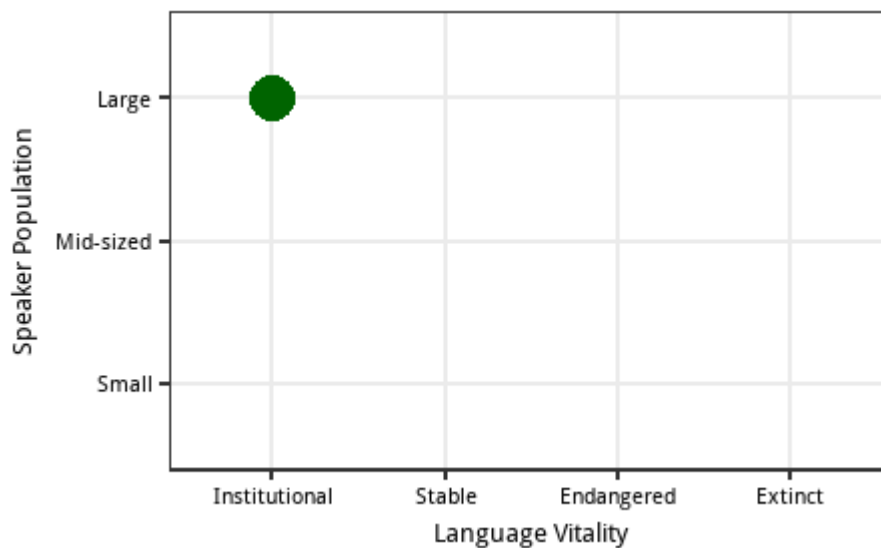
Writing

Arabic script, Naskh variant [Arab]. Gurmukhi script [Guru], primary usage. Khojki script [Khoj].

Other Comments

Associated with Sikhs. Different from Majhi [mjz] in India and Nepal. Sikh, Muslim.

Size and vitality of Eastern Punjabi

This graph summarizes the status of Eastern Punjabi in terms of broad categories of language size and language vitality. The vertical axis plots the estimated number of all users (including both first and second language speakers) in terms of three levels:

- Large — The language has more than 1,000,000 users.
- Mid-sized — The language has from 10,000 to 1,000,000 users.
- Small — The language has fewer than 10,000 users.

The horizontal axis plots the level of vitality. The vitality levels and the color coding of the points match the scheme used in the guide on How many languages are endangered? In this scheme, the levels and colors are as follows:

- Dark green = Institutional (EGIDS 0-4) — The language has been developed to the point that it is used and sustained by institutions beyond the home and community.
- Light green = Stable (EGIDS 5-6a) — The language is not being sustained by formal institutions, but It is still the norm in the home and community that all children learn and use the language.
- Red = Endangered (EGIDS 6b-9) — It is no longer the norm that children learn and use this language.
- Black = Extinct (EGIDS 10) — The language has fallen completely out of use and no one retains a sense of ethnic identity associated with the language.

These four vitality levels have been derived by grouping levels in the Expanded Graded Intergenerational Disruption Scale (EGIDS), which is the more fine-grained scale that

Ethnologue uses to assess the status of every language in terms of development versus endangerment; see the Language Status page for a description of the levels of that scale. See also the pages on Development and Endangerment for more discussion.

ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਣਚਿਤਰ ਵਿੱਚ 'EGIDS Scale' ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'EGIDS' ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਪਦੰਡ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਤਰ ਦੀ ਲੰਬਕਾਰੀ ਸਥਿਤੀ (vertical) ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੰਗੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਰੇਖਾ (horizontal) ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

➤ **ICHEL (International Clearing House For Endangered Languages):-**

1992 ਵਿੱਚ 10 ਤੋਂ 13 ਫਰਵਰੀ ਦੌਰਾਨ ਪੈਰਿਸ ਵਿਖੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦਾ ਸੰਮੇਲਨ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਯਤਨਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੱਜੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬੌਧਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਆਕਰਣ, ਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ clearing house ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ 'ਸਟੀਫਨ ਵਰਮ' ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਅਨੁਸਾਰ 'ICHEL' (international clearing House for Endangered Languages) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਾਲ 1994 ਵਿੱਚ 'ਟੋਕੀਓ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ' ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਿੰਗੇਰੂ ਸੁਚੀਦਾ' (Shingeru Tsuchida) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਅਸਾਕਾ ਸੁਨੋਦਾ' (Tasaka Tsunoda) ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵੱਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ICHL ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੈਬਸਾਈਟ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ update ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

➤ **Linguistic Society of America (LSA):-**

‘ਐਲ. ਐਸ. ਏ’ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 24 ਦਿਸੰਬਰ 1924 ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਲ 1928 ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਵੀ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਲਗਭਗ 3600 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੁੱਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੇ-ਭਾਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਲਿਉਨਾਰਡ ਬਲੂਮਫੀਲਡ’ (Leonard Bloomfield) ਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੇ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੋ ਜਨਰਲ ‘Language’ ਅਤੇ ‘Semantics and Pragmatics’ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ‘ਲੈਂਗੁਏਜ਼’ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ ਮਾਰਚ 1925 ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ। ‘ਸੀਮਾਂਟਿਕਸ ਅਤੇ ਪਰੈਗਮੈਟਿਕਸ’ ਨੂੰ ‘ਲੈਂਗੁਏਜ਼’ ਦੇ ਉਪ ਜਨਰਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਲ 2013 ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਹੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ 2018 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਪ ਜਨਰਲ ‘ਫੋਨੋਲੋਜਿਕਲ ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਅਨਲਿਸਿਸ’ (phonological Data and Analysis) ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ 2019 ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ‘CELP’ (Committee on Endangered Languages and Preservation) ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਾਲ 1992 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ, ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਲਾਉਣਾ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

1.5.4 ਖੋਜ-ਪੱਤਰ/ਪੱਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖ:-

➤ **ਡਾ:ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਲੇਖ:-**

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡਾ: ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਜਿਕਰਯੋਗ ਹੈ। ਮਾਰਚ 2013 ਵਿੱਚ ‘ਫਿਲਹਾਲ’ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਅੰਕ 17 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਲੇਖ ‘ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਖਤਰਾ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਛਪਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਦਰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਦੀ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੜੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ (ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕੀਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਦੇ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼) ਇੱਕ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ ‘ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵੰਡ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ’ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਿਉਂ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭਾਰਤ ਤੇ ਵੀ ਢੁਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੱਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ‘ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੋਜ: ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਖੋਲਦੀ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

➤ Krauss, Micheal. *“The World’s Languages in Crisis.”* Languages, vol-68, march, 1992, pp4-10

‘ਅਲਾਸਕਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ’ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ‘ਮਾਇਕਲ ਕਰਾਸ’ (Micheal Krauss) ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ‘ਐਲ.ਐਸ.ਏ.’ (Linguistic Society of America) ਦੇ 65ਵੇਂ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ 3 ਜਨਵਰੀ 1991 ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰਸਾਲੇ ‘ਲੈਂਗੁਏਜ਼’ (Language) ਦੇ 68ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 1992 ਨੂੰ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਤੱਥ ਭਾਵੇਂ ਇਨ-ਬਿਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰੁੱਸਤ ਨਾਂ ਹੋਣ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਲਾਸਕਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ‘ਇਆਕ’ (Eyak) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੇਰਵੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ *“Except for the case of Eyak, which I can personally confirm, many of the statistics, large and small, in this article are but reports or estimates....”* (4)

ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ 'ਲੈਂਗੂਏਜ ਐਂਡੇਂਜਰਮੈਂਟ' (Language Endangerment) ਸ਼ਬਦ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਿਲੁਪਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਲੁਪਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੌਲਿਕ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੁਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ 'ਕਰਾਂਸ' 'ਮੋਰੀਬੰਦ' (Moribund) ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ :- "*Languages no longer being learned as mother tongue by children are beyond mere endangerment.....such languages I shall defined as Moribund*"(4)

'ਕਰਾਂਸ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ 'ਮੋਰੀਬੰਦ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਲੁਪਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਜੀਵ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੁਪਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਉਪਰਾਲੇ ਸੰਤੋਖਜਨਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਖਤਰੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

➤ Hale, Kenneth. "*Language endangerment and the human value of linguistic diversity.*" Languages, vol-68, march, 1992, pp.35-42

'ਮੈਸੇਚਿਉਸੇਟਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ' (Massachusetts institute of technology) ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ 'ਕੇਨੇਥ ਲਾਕੇ ਹੈਲੇ' (Kenneth Locke Hale) ਜਾਂ 'ਕੇਨ ਹੈਲੇ' ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਪੱਤਰ ਵੀ ਐਲ.ਐਸ.ਏ (LSA) ਦੇ 65ਵੇਂ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ 3 ਜਨਵਰੀ 1991 ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 1992 ਵਿੱਚ 'ਲੈਂਗੂਏਜ' (Language) ਨਾਂ ਦੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਨ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਭਿੰਨਤਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਰੋਚਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੌਧਿਕਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੇਨ ਹੈਲੇ ਦੁਆਰਾ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਕੁਈਨਸਲੈਂਡ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਵਸੇ 'ਲਾਰਡਿਲ' (Lardil) ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੜੇ ਹੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਲਾਰਡਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਕ ਭਾਸ਼ਾ 'ਡਾਮਿਨ' (Damin), ਜੋ ਕਿ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਸਮੇਂ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਤੇ ਵਖਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾਮਿਨ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਰਡਿਲ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੀਤਾਂ ਨਿਭਾਉਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਡਾਮਿਨ ਦੀ ਧੁਨੀ-ਵਿਉਂਤ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ।

1.6 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ: ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਿਐਨ

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਖੋਜ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਲੀਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

1.6.1 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ:-

ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਦਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ 22 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਹ 22 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਾਂ ਭਾਂਵੇ ਨਾਂ ਬੋਲਣ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਜੋ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ (ਜਿਆਦਾਤਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ) ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਕਾ, ਮਿਜੀ, ਅਤੇ ਕੋਰੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵੀ ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਕਾਰਣ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਰਗੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੰਜਾਬ (ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ (ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ) ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਹਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 2023 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲਗਭਗ 37% ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਵਲ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਹੈ। ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ ਵੀ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਲਿਪੀ ਕਹਿਕੇ ਨਿਖੇਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਬੜੀ ਰੋਚਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ‘ਪੰਜਾਬੀ’ ਨਾਮ ਇਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਪਿਆ ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਇਸ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੇ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ ‘ਸਪਤ-ਸਿੰਧੂ’ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਸਬੂਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥ ‘ਰਿਗਵੇਦ’ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਪਤ-ਸਿੰਧੂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਸੱਤ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ’। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਈਰਾਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ‘ਹਫ਼ਤ-ਹਿੰਦੂ’ ਤੇ ਕਦੇ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੰਧੂ ਨਦੀ ਨੂੰ ‘ਇੰਦੋਸ’ ਕਹਿਣ ਕਰਕੇ ‘ਇੰਦੋਈ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸਪਤ-ਸਿੰਧੂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਆਕਰਣਕਾਰ ਰਚੈਤਾ ‘ਪਾਣਿਨੀ’ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ‘ਵਾਹਿਕੀ ਜਾਂ ਵਾਹਿਲਕੀ’ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ‘ਵਾਹੀਕ’ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਤੇ ਰਮਾਇਣ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ‘ਪੰਚਨਦ’ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਪੰਚਨਦ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੰਜ-ਆਬ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ‘ਆਬ’ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਪਾਣੀ’ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ‘ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ’। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਵਰਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ‘ਹਾਫਿਜ਼ ਬਰਖੁਰਦਾਰ’ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ‘ਸਿਫ਼ਤਾਹੁਲ-ਫਿਕਾ’ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ: “ਤੁਰਤ ਪੰਜਾਬੀ ਆਖ ਸੁਣਾਈ ਜੇ ਕੇ ਦੇਵੇ ਮਾਇਲ”। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਨਿਕਾਸ :- ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ ਭੂ-ਖੰਡ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਪਰਿਵਾਰ ‘ਭਾਰੋਪੀ’ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਇਰਾਨੀ ਸ਼ਾਖਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਾਖਾ ਭਾਰਤੀ ਅਰਿਆਈ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੁਧਰੀ ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾ। ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤਤਕਾਲੀਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਆਪਣਾ ਅਲਗ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਗਤੀਮਾਨ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਉਭਰੀ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਸੀ। ਇਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਤੇ ਰਮਾਇਣ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ‘ਪਾਣਿਨੀ’ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਸੰਕੁਚਿਤ ਹੋਣ ਲਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਵਰਗੇ ਦਰਿਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਜੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਵਿਆਕਰਣਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਧਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਸਮਾਜ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਾਣਿਨੀ ਦੇ ਅਸ਼ਟਾਧਿਆਈ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਨਿਯਮਬੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਰਿਆਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਮੱਧਕਾਲੀ ਆਰਿਆਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਫੇਰ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :- ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ(ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ), ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ(ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ), ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ(ਤੀਜੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ)। ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਪਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਪਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਆਰਿਆਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾਸ਼ਾ ਪਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਵੱਲੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਚੌਖਾ ਸਾਹਿਤ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਚਾਯਨੇ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪਾਲੀ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਣਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨੀਯਮਬੱਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਲੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਲਗ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਰਿਆ ਉਵੇਂ ਹੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ। ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਅਖਵਾਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਤਭੇਦ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਸ਼ੇਰਸੈਨੀ, ਮਾਗਧੀ, ਅਰਧ-ਮਾਗਧੀ, ਅਤੇ ਪੈਸ਼ਾਚੀ) ਦੇ ਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੱਧਕਾਲੀ ਆਰਿਆਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪੜਾਅ ਹੈ। ਵਰੁੱਚੀ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੀਯਮਬੱਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੂਪ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੇ ਰਿਹਾ ਉਸਨੂੰ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਰਤੋਂ ਪਤੰਜਲੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ‘ਮਹਾਂਭਾਸ਼ਯ’ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ‘ਭ੍ਰਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾ’। ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਆਕਰਣਕ ਨੀਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਨਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੇਮ ਚੰਦਰ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਵਿਆਕਰਣ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਦ੍ਰਾਵਿੜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ-ਤਮਿਲ, ਤੇਲਗੂ, ਕੰਨੜ, ਮਲਿਆਲਮ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇੱਕ ਮੱਤ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ੀ ਰੂਪ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਪਰ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਮਤਭੇਦ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਲੋਕਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ੀ ਰੂਪ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਹਨ।

ਇਸ ਪੂਰੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਲੋਕ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਚੰਚਲ ਮਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਨੀਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ। ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਯਮਾਂ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਉਹ ਬਸ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇਸੇ ਗੁੰਝਲਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮੱਹਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਕਿ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਲਾਭ ਮਿਲ ਸਕੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਜਿਸ ਸਾਹਿਤ ਤੱਕ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੀਮਿਤ ਵਰਗ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬੜੀ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਸਾਹਿਤ ਇਸਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ।

ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਅ:-

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :-

- 1) 9ਵੀਂ 10ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਪੂਰਵ ਨਾਨਕ ਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ
- 2) ਨਾਨਕ ਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ
- 3) ਫਾਰਸੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬੀ
- 4) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ
- 5) 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ 9ਵੀਂ 10ਵੀਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਲੱਛਣ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਦੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿਆਦਾਤਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸਾਧੂਕੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ । ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੋਗੀ ਗੋਰਖਨਾਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ‘ਗੋਰਖਉਪਨਿਸ਼ਦ’ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗੱਦ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਫਰੀਦ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਫਰੀਦ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉੱਤੇ ਲਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫਰੀਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਰੂਚੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ । ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ :-

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਤੱਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਕਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ 15ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਪੜਾਅ ਜਾਂ ਕਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਣ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਇਹ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੁਨੇਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ

ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਏ। ਚਾਹੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਫਾਰਸੀ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਕੇ ਇਸਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 1601 ਈ: ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਪੀਬਧ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਖੋਜ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਬਣੀ। ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖੋਂ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਉੱਤਮ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੀਆਂ ਕਾਫੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ। ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਧੀ

ਫਾਰਸੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬੀ :-

ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਗੁੜਤੀ 10ਵੀਂ 11ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਦੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਫਰੀਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਵੀ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਕਾਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਲ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਲ ਨੂੰ ਕਿੱਸਾ ਕਾਲ ਦਾ ਸ਼ਿਖਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ‘ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ’ ਇਸ ਕਾਲ ਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਕਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ ‘ਹੀਰ’ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ‘ਹਾਸ਼ਮ, ਅਹਿਮਦ ਯਾਰ, ਕਾਦਰਯਾਰ’ ਆਦਿ ਕਿੱਸਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਫਾਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਵਾਰਿਸ ਦੀ ਹੀਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਡਾ: ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਖੂਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਹੈ -ਮੁਹਾਵਰੇਦਾਰ ਜ਼ਬਾਨ, ਫਾਰਸੀ, ਹਿੰਦੀ ਲਫਜ਼ ਸੱਜਦੇ ਫਬਦੇ ਲੋੜ ਮੂਜਬ ਜ਼ਬਾਨ ਬਦਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਥਾਂ ਜ਼ਬਾਨ ਜਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ :-

19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੱਧ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਫਾਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਦੋਂ ਘੱਟਣ ਲਗਾ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜਾਵਨ ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਇਸਦਾ ਗਹਿਰਾ ਅਤੇ ਲੰਬਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸਤੋਂ ਅਛੂਤਾ ਨਾਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ ਸਾਹਿਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਧਾਰਮਿਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਣ ਲਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵੰਡ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲ

ਲਾਇਆ। ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਪੱਖ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਨਾਵਲ, ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ, ਨਿਬੰਧ, ਨਾਟਕ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਨਾਟਕ ਵਰਗੇ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿਥਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ, ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ, ਬਾਵਾ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਆਦਿ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਤਤਸਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਅਪਣਾ ਲਏ।

1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ :-

1947 ਦੀ ਵੰਡ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਵੰਡ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵੰਡ ਨੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰੰਗ ਦੇ ਕੇ ਵੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵੰਡ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਪਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਇਮ ਰਹੀ ਉੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ਾਹਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਚਲਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਜਿੱਥੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਬਣਦਾ ਮਾਣ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਕੇਵਲ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਵੰਡ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1966 ਤੱਕ ਆਉਂਦੇ-ਆਉਂਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਵਰਗੇ ਅਲਗ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਗਠਨ ਹੋ ਗਿਆ।

1966 ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1960 ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਇਆ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਇੱਕ ਅਲਗ ਬਹਿਸ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤਬਦੀਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਨਾਂ ਕਰ ਸਕੀ ਉਸਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨੀ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਲਗਾਕੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣ ਲਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। 1949 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਿਕਮਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ। 1954 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦੀ

ਸਥਾਪਨਾ, 1962 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, 1969 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, 1983 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਵੇਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੇ ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਆਕਰਣ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਲਈ ਵੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰਥਿਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਉਨੰਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਹਾਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਅਤੇ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸਦੀ ਪਾਚਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਇਸਨੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਧਾਰ ਲਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਲਏ ਪਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਧੂਈ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸੂਫੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦੀ ਹੋਈ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜੋਬਨ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

1.6.2 ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ :-

ਸਯੁੱਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਮਾੜੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਸਾਂਝੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 2003 ਵਿੱਚ ‘ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ’ ਨਾਮਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਤਾਕਤ ਜਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਛਾਏ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਆਂਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ (ਰਿਪੋਰਟ) ਵਿੱਚਲੇ ਤਤਕਰੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਦੇ ਚੌਥੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਵੱਜੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਤਰੇ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ (Assessing Language Endangerment and Urgency of Documentation) ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚਲੇ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ

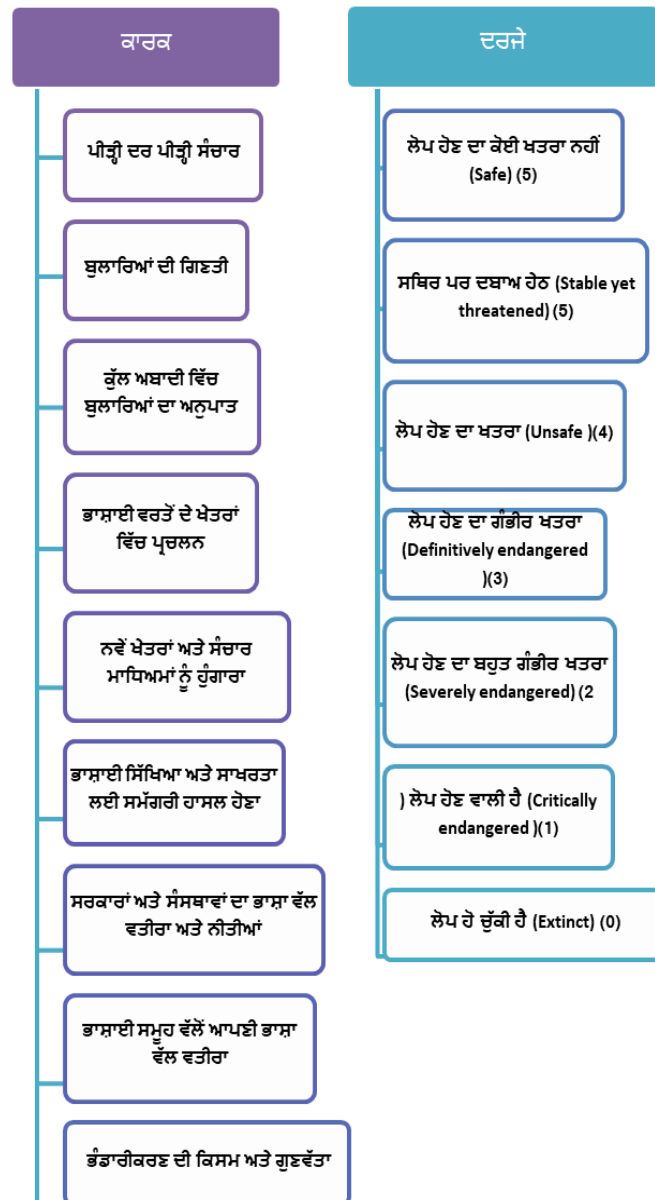
ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖੀ ਸੰਕਟ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੌਂ ਕਾਰਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- 1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ
- 2) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
- 3) ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ
- 4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ
- 5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ
- 6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ
- 7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ
- 8) ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ
- 9) ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ 2003 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਪਏ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਉਪਰਲੇ ਨੌਂ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਰਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :-

- 1) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ (Safe) (5)
- 2) ਸਥਿਰ ਪਰ ਦਬਾਅ ਹੇਠ (Stable yet threatened) (5)
- 3) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ (Unsafe) (4)
- 4) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ (Definitively endangered) (3)
- 5) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ (Severely endangered) (2)
- 6) ਲੋਪ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ (Critically endangered) (1)
- 7) ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ (Extinct) (0)

1.6.3 ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਮਾਡਲ

ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰ ਜਿਵੇਂ ਮਾਝਾ, ਦੁਆਬਾ, ਮਾਲਵਾ ਅਤੇ ਪੁਆਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ।

ਸਿੱਟਾ:-

ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇਸ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਜਕ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਮ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਖੋਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ, ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਅਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਦੂਜਾ
ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ

2.1 ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਮਾਝਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਜੀ ਦੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਝ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਦੋ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੱਧ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਵਿਪਾਸ(ਬਿਆਸ) ਅਤੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਮੱਧ ਦਾ ਦੇਸ਼। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਰਥ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ- ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਮਾਝ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ- ਮੱਧ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ – ਮੱਧ ਦਾ, ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ, ਮੱਝ (ਭੈਂਸ) ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਾਖਿਓ ਮਾਝਾ ਦੁੱਧ, ਮਾਝ- ਇੱਕ ਰਾਗ (1341)

ਮਾਝਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਰੋਵਾਲ, ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਕਸੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਧ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਮਾਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਸ ਅਤੇ ਚਨਾਬ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਗ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਝੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਮਝੈਲ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ 'ਮਾਝੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਬੋਲੀ ਭਾਵ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬੋਲੀ ਵੱਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਹਨ- ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ:- ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਨਗਰੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਨ 1577 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਨਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਜੋ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 500 ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਦਿਵਸ ਤੇ ਸਾਲ 1969 ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਮਾਨਤਾ ਵੱਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਾਮ ਹੈ – ਅਟਾਰੀ ਬੇਡਰ ਜੋ ਕਿ

ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਾਘਾ ਬੇਡਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :- 16 ਜੂਨ 2006 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 400ਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਤਰਨਤਾਰਨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਅੱਲਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ :- ਮਾਝੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਤੀਜਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਹ ਨਾਮ ਇਸਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਗੁਰੀਆ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਝੂਲਨਾ ਮਹਿਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਇਸੇ ਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚਲਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :- ਮਾਝੇ ਦਾ ਚੌਥਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਪਠਾਨਕੋਟ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 27 ਜੁਲਾਈ 2011 ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬ, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜੋ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਚੱਕੀ ਨਦੀ ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਹੋ ਕੇ ਵਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਹੇਠ ਵਸਿਆ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਰਣਜੀਤ ਸਾਗਰ ਡੈਮ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਥੀਨ ਡੈਮ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਸੇ ਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ।

2.2:- ਮਾਝੇ ਦੇ ਚਾਰਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਕੜੇ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

2.2.1 ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਕਾਸ :-

ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਹੈ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਹੋਣਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਤੋਂ 7 ਤੱਕ ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੂਚਕ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

3) ਜਨਮ ਸਥਾਨ

4) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋ?

5) ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਲੱਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

6) ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

7) ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3 ਤੋਂ 7 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 7 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ	3 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ		1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	7 ਸੂਚਕ ਘਰ(ਪੰ,ਹਿੰ)	1(ਹਿੰ,ਅੰ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		8

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :-

ਤਰਨਤਾਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਬਚੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 7 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਚਾਰ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ	9 ਸੂਚਕ ਘਰ(1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ)	
ਹਿੰਦੀ		1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		4(ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ), 1 (ਪੰ, ਅੰ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	4 ਸੂਚਕ ਘਰ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ :-

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 7 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ	9 ਸੂਚਕ ਘਰ(ਪਰ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ)	1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		5(ਹਿੰ, ਅੰ), 2(ਪੰ, ਅੰ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1	2

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :-

ਜਿਲੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 3 ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6

ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ	1	
ਹਿੰਦੀ	2	2 (ਹਿੰ,ਅੰ) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ, ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ)
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4(ਹਿੰ,ਪੰ)	6(ਹਿੰ,ਅੰ), 2(ਪੰ,ਅੰ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3	

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਝੇ ਦੇ ਚਾਰਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜੇ	ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	5	ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ				
ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	4	ਸਮੂਹ ਦੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੈ।	4	4½	4½	4
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇਵਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	2	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	1	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਦਾਦਾ-ਪੜ੍ਹਦਾਦੀ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।				
ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।	0	ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।				

2.2.2+2.2.3 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ :-

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਾਰਕ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਰਗੇ ਪੱਖ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 8 ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਭਵਿੱਖੀ ਪੀੜ੍ਹੀ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

8) ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ (ਬੋਲਣਾ- ਬ, ਪੜ੍ਹਨਾ-ਪ, ਲਿਖਣਾ-ਲ, ਸਮਝਣਾ-ਸ), (ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ-4, ਵਧੀਆ-3, ਸਾਧਾਰਣ-2, ਬਹੁਤ ਘੱਟ-1, ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ-0):-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :-

ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ, ਪੜ੍ਹਨ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਅਤੇ ਸਮਝ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਮਹਾਰਤ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਮਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ, ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	9(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),1(ਬ,ਸ)		1(ਪ,ਲਿ)	
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	10(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)			
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ		6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 4 (ਬ,ਸ)	4(ਪ,ਲ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 3 ਸੂਚਕ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ ਜਦਕਿ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਵਧੀਆ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਹਨ ਪਰ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ।

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦੀ ਹੈ।

ਭਵਿੱਖੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਵਧੀਆ ਹੈ ਜਦਕਿ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਜਾਂ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ ਪਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹਨ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	3(ਹਰ ਪੱਖੋ), 4(ਬ,ਸ)	3(ਹਰ ਪੱਖੋ)	4(ਪ,ਲ)	
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋ),1(ਬ.ਸ)	3(ਹਰ ਪੱਖੋ),1(ਪ,ਲ)		
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	7(ਹਰ ਪੱਖੋ),2(ਬ,ਸ)	1(ਹਰ ਪੱਖੋ),2(ਪ,ਲ)		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ 3 ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 3 ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧੀਆ ਦਰਜੇ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਕੇਵਲ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹਨ ਪਰ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਮਹਾਰਤ ਵੀ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੰਗੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਾਧਾਰਣ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਚੰਗੀ ਮਹਾਰਤ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ 3 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ 4 ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ ਪਰ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	7(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),	3(ਬ,ਸ)		3(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),1(ਬ,ਲ)	3(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1(ਪ,ਲ)	
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	3(ਹਰ ਪੱਖੋਂ).3(ਬ,ਸ)	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	3(ਪ,ਲ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 4 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬੋਲਣ,ਸਮਝਣ,ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ, 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲਿਖਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ 2 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 3 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ, 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 3 ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),	3(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),1(ਬ,ਸ),2(ਬ.ਸ)	2(ਪ,ਲ)	1(ਪ,ਲ)ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	3(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 1(ਬ,ਸ)	1(ਪ,ਲ)	
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	5(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	3(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)		2(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਦੂਜੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਕੁੱਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ	5	ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	5	5	5	5
ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ	4	ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ	3	ਬਹੁਮਤ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	2	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	1	ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ	0	ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ				

2.2.4 ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ :-

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9,10,11 ਅਤੇ 12 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲਾਰੇ ਕਿੱਥੇ, ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 9) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ?
- 10) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ (ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 11) ਕਿਹੜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ?
- 12) ਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :-

ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਘਰ, ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 3 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 2 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 3 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਦੇਸਤਾਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 12 ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ

ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ :-

ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਰਗ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਰ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਗਭਗ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਗਭਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 4 ਸੂਚਕ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰ ਜਾ	ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ (Domains) ਅਤੇ ਕਾਰਜ (Functions)	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ	4	ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	4	4	4	4
ਘਟ ਰਹੇ ਖੇਤਰ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ (Home Domains) ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।				
ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

2.2.5 ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ :-

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਿਵੇਂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਆਦਿ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 13 ਤੋਂ 18 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਕਾਰਕ

ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ – ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

- 13) ਕੀ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲੱਭਯ ਹਨ
- 14) ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ?
- 15) ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ?
- 16) ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 17) ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ?
- 18) ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਭਾਵ ਟੀ.ਵੀ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				2
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1	1		
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	4(ਹਿੰ,ਪੰ)		3(ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ), 1(ਹਿੰ ਅਤੇ ਅੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	5		6	1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		9(ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ ਦੇਵੇਂ) 1 ਸੂਚਕ ਅੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪੰ ਲਿਪੀ ਵੀ		6(ਪੰ), 1(ਪੰ, ਹਿੰ ਅਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵੀ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਿਵੇਂ ਟੀ.ਵੀ ਆਦਿ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਹੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਟੀ.ਵੀ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੇਵਲ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਠ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	2	1		
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	7(ਹਿੰ,ਪੰ) 1(ਹਿੰ, ਪੰ ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ)		9(ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ) 1(ਹਿੰ ਅਤੇ ਅੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ				
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		4(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ ਅਤੇ ਪੰ ਲਿਪੀ ਵੀ),5(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਪੰ ਲਿਪੀ) ਵੀ		2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵੀ), 8(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਤੇ ਹਿੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਹਿੰਦੀ,ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ।

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹਨ । ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ , ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ।

ਦੇ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਂ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1	1	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1		2	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	1		1	
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	4 (ਹਿੰ,ਪੰ)		2 (ਪੰਅਤੇ ਹਿੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	4		3	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		5(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ),2 ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਤੇ ਹਿੰ)1(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ),1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਅੰ ਅਤੇ ਹਿੰ ਦੋਵੇਂ ਲਿਪੀਆਂ)		7(ਅੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ 1 ਦੁਆਰਾ ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ), 2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ 1 ਦੁਆਰਾ ਪੰ ਲਿਪੀ ਵੀ),1(ਪੰ, ਹਿੰ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ			1	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :-

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 3 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 5 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 2 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਵ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹਨ ਪਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1		
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ		2 (ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)		
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	3		2	
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	4(ਪੰ, ਅੰ)		4(ਹਿੰ ਤੇ ਅੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	3	2 (ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)	4	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		5(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ)		4(ਅੰ ਲਿਪੀ), 3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ), 3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਝੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਖੇਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
ਗਤੀਸ਼ੀਲ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।				
ਤਾਕਤਵਰ ਜਾਂ ਸਰਗਰਮ	4	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਿਆਦਾਤਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ				
ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	3	3½	3	3
ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰ ਰਹੀ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।				
ਬਹੁਤ ਘੱਟ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।				
ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।				

2.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ :-

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ? ਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿੱਚ 19 ਤੋਂ 26 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ – ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 19) ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ?
- 20) ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ?
- 21) ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?
- 22) ਜੇ ਬੱਚੇ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ?
- 23) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੱਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
- 24) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?
- 25) ਕੀ ਬੱਚੇ ਸਿਲੇਬਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :--

ਜੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 19 ਤੋਂ 20 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਇਸੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	9 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 21 ਅਤੇ 22 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 23 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 24 ਤੇ 25 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੋਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	2	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 (ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) 1(ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	1	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ, 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	2 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :-

ਤਰਨਤਾਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇਸੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਪੰਜਾਬੀ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 21 ਤੇ 22 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 23 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 24 ਤੇ 25 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਅ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	8	3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । 5 ਦੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	2	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	6 ਸੂਚਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 2 ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	2 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 19 ਤੇ 20 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਦੇ ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	6 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	6 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 (ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ)	2 ਹਿੰਦੀ ਮਾਧਿਅਮ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ	1(ਪੰਜਾਬੀ), 1(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਦੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਾਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4	2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 2 ਦੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1	1 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਕੋਈ ਨਹੀਂ	3	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	1 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ, 2 ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	7 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19 ਅਤੇ 20 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	9 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	9 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਹਿੰਦ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)	1ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3	1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	2	ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	5(ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਨਹੀਂ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਛੇਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਝੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ:-

ਦਰਜਾ	ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਥਾਪਤ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੰਰਪਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਾਂ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।				
4	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				
3	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।			3	
2	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ	2½	2½		2½
1	ਕੰਮ ਚਲਾਉ ਲਿਪੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੱਮਗਰੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।				
0	ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।				

2.2.7 ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਰੁਤਬੇ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਸਮੇਤ:-

ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 26 ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ :-

26) ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਗਭਗ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਘੱਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	2	7	1	
ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ	2	4	4	
ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		6	4	
ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ	9	1		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1

ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੇਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	1	9		
ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		2	8	
ਚੇਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		4	6	
ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ	9	1		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਗਭਗ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੇਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	5	5		
ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ	3	6	1	
ਚੇਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		7	3	
ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ	10			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਲਈ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਰਡਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ		9	1	
ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ	3	6	1	
ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		4	6	
ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ	9	1		

7ਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਝੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਤੀਰਾ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ(ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ)	5	ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ				
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ	4	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਹੈ।	4			
ਦੁਪਚਾਪ ਆਤਮਸਾਤ	3	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ।		3½	3½	3½
ਸਰਗਰਮ ਆਤਮਸਾਤ	2	ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਤਮਸਾਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ।				
ਜਬਰੀ ਆਤਮਸਾਤ	1	ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕਲੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ,ਜਦਕਿ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।				
ਮਨਾਹੀ	0	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।				

2.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਤੀਰਾ :-

ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਉਹ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ਲਈ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਇੱਕ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅੱਠਵਾਂ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਨਿਘਾਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ 27 ਤੋਂ 35 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- 27) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- 28) ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋਗੇ?
- 29) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ, ਸਾਇੰਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?
- 30) ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 31) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ?
- 32) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ?
- 33) ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?
- 34) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?
- 35) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

- 1 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 2 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 3 ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 4 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27 ਤੋਂ 29 ਤੱਕ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਅਪਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 30 ਤੇ 31 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਆਧੁਨਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲਣਾ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵਧੀਆ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 32 ਤੋਂ 34 ਤੱਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੋਲਚਾਲ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 35 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀ ਆ	ਵਧੀਆ /ਠੀਕ	(1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ (2) ਬਿਲਕੁਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	6	4						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				8		2		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ						5	5	10 (ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਲਚਾਲ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				6	4			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ :-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30 ਤੇ 31 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਸਭ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਅਕ ਆਦਿ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਬੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32 ਤੋਂ 34 ਤੱਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੋਲਚਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 35 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਚਾਲ ਤੱਕ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਭਵਿੱਖ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ / ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	1	9						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				9		1		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				8		2		10 (ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਲਚਾਲ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ					9 ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ :-

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 27 ਤੋਂ 29 ਤੱਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 30 ਤੇ 31 ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੀਆ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਠੀਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਆਧੁਨਿਕ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਾ ਸਾਧਾਰਣਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

32 ਤੋਂ 34 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਨਾਉਣ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿਕੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 35 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪਣਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	2	8						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				3		1	6	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ			1				8	8(ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ) 1(ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ), 1(ਪਤਾ ਨਹੀਂ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1 ਸੂਚਕ	8(ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ) 1(ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ)			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਠਾਨਕੋਟ :-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣੇਗੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਵਧੀਆ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਧਰਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ /ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	1	9						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ			5	3 ਵਧੀਆ 1 ਠੀਕ		1		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				8 ਅੰ		2		5(ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰ ਅੰ ਜ਼ਰੂਰੀ) 3(ਪੰ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪਰ ਅੰ ਜ਼ਰੂਰੀ), 2(ਸਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਪਰ ਪੰ ਜ਼ਰੂਰੀ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1 ਵਧੀਆ	8 ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 1 ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ			

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਅੱਠਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਝੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਦਰਜੇ	ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
5	ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਤੱਰਕੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।				
4	ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।				
3	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।	3½			
2	ਕੁਝ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।		2½	2½	2½
1	ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।				
0	ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਸਾਰੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।				

ਨੋਟ:- ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ 3 ਅਤੇ 2 ਨੰਬਰ ਦਰਜੇ ਵਾਲੀ ਸਥੀਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਲਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ :-

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਾਡਲ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਦਰਜੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

ਕਾਰਕ :-

- 1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ
- 2) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
- 3) ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ
- 4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ
- 5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ
- 6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ
- 7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ
- 8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ
- 9) ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ

2.2.2 ਦਰਜੇ :-

- 1) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ
- 2) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ
- 3) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ
- 4) ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ
- 5) ਲੋਪ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ
- 6) ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ

	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	ਤਰਨਤਾਰਨ	ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	ਪਠਾਨਕੋਟ
1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ	4	4½	4½	4
2,3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	5	5	5	5
4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ	4	4	4	4
5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ	3	3½	3	3
6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ	2½	2½	3	2½
7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ	4	3½	3½	3½
8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	3½	2½	2½	2½

ਉਪਰੋਕਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਤਰਨਤਾਰਨ ਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4½ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਰਗੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ 4 ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਬੋਲਣ ਦਾ ਪੱਖ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਵਾਂ ਕਾਰਕ ਨਵੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 3 ਦੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇੱਥੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਪਰ ਤਰਨਤਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ 3½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਭਾਵ ਥੋੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਕਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਸਾਮਗਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 2½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਤਾਂ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਪਰ ਲਗਭਗ ਬੱਚੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਤਰਨਤਾਰਨ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇੱਥੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਅੱਠਵੇਂ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ $3\frac{1}{2}$ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲੇ $2\frac{1}{2}$ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ 3 ਜਾਂ 2 ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ 40 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਅਧਿਆਇ ਤੀਜਾ

ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ

ਦੁਆਬਾ ਜਿਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਿਆਸ ਅਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬਿਸਤ ਦੁਆਬਾ ਜਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਬਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਅਨੁਸਾਰ *ਦੇ ਜਲਾਂ ਦੇ ਮੱਧ ਦੇ ਦੇਸ਼, ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਲਾ ਦੇਸ਼, ਸਤਲੁਜ ਅਤੇ ਬਿਆਸ ਦੇ ਮੱਧ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੁਗਰਾਫੀਏ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖਾਸ ਸੰਕੇਤ ਹਨ-ਬਿਸਤ, ਬਾਰੀ, ਰਚਨਾ, ਰਜ* (2099)। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਮੰਜਕੀ, ਦੇਨਾ, ਧੱਕ, ਸਿਰੇਵਾਲ, ਕੰਡੀ ਅਤੇ ਬੇਟ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੰਜਕੀ- ਨਕੋਦਰ, ਨੂਰ ਮਹਿਲ, ਫਿਲੋਰ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸਾ, ਜੰਡਿਆਲਾ, ਫਗਵਾੜਾ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਗੋਰਾਇਆਂ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਮੰਜਕੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਧੱਕ- ਫਿਲੋਰ ਦਾ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸਾ, ਫਗਵਾੜੇ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਇਲਾਕਾ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਧੱਕ ਹਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰੁਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

ਦੇਨਾ- ਰੇਤ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਦੇਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਇਲਾਕਾ ਦੇਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੂੰਗਫਲੀ, ਕਣਕ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੇਟ- ਦੁਆਬੇ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ, ਜੋ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਬੇਈਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ, ਬੇਟ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਫਸਲ ਚਾਵਲ ਹੈ।

ਸਿਰੇਵਾਲ- ਇਲ ਵਿੱਚ ਫਗਵਾੜੇ ਦਾ ਉੱਤਰੀ ਹਿੱਸਾ, ਜਲੰਧਰ, ਭੋਗਪੁਰ ਅਤੇ ਆਦਮਪੁਰ ਬਲਾਕ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕੰਡੀ- ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਕੰਡੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਬਲਾਚੌਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਕੰਡੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ।

ਅਜੋਕੇ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ – ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ(ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ), ਕਪੂਰਥਲਾ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ :-ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਹਿਮਾਚਲ ਦੀ ਹੱਦ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਇਸਨੂੰ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਚੋਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਾਨ ਢੋਲਬਾਹਾ, ਠਾਕਰ ਦਵਾਰਾ ਰਾਮ ਤਿਤਵਾਲੀ, ਦਸੂਹਾ (ਵਿਰਾਟ ਦੀ ਨਗਰੀ) ਆਦਿ ਹਨ। ਪੈਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਕਟੌਚ ਅਤੇ ਤਰਾਈਗਾਰਥਾ ਵੱਜੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲ :- ਕਪੂਰਥਲਾ ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਜੋ ਕਿ ਜੈਸਲਮੇਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਰਾਜਪੂਤ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹਾਕਮ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਿਹਾ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਗਤਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਫ੍ਰੈਂਚ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਮੁਰੀਦ ਸਨ ਜਿਸਦੀ ਝਲਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਬਣਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਵੱਖ-

ਵੱਖ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰਿਸ ਮਸਜਿਦ, ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲ(ਜਗਤਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੈਲੇਸ) ਆਦਿ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਲੀਆ ਪੈਲੇਸ, ਮੀਰ ਨਾਸਿਰ ਅਹਿਮਦ ਦਾ ਮਕਬਰਾ ਆਦਿ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੁਸ਼ਪਾ ਗੁਜਰਾਲ ਸਾਇੰਸ ਸਿਟੀ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 1499 ਨਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਬੇਈ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਇਸ ਬੇਈ ਨਦੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਤੀਕਥ ਸਥਾਨ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਗਭਗ 14 ਸਾਲ 9 ਮਹੀਨੇ ਤੇ 13 ਦਿਨ ਇਸੇ ਦੀ ਸਥਾਨ ਤੇ ਬੀਤਾਏ ਸਨ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਕੇਂਦਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੱਟ ਸਾਹਿਬ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਘਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਠੜੀ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਤ ਘਾਟ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਆਦਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ :- ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 7 ਨਵੰਬਰ 1995 ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਹ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਡੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪੱਛਮ ਵੱਕ ਜਲੰਧਰ, ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਰੂਪ ਨਗਰ, ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ 7 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਸਥਿਤ ਪਿੰਡ ਖਟਕੜਕਲਾਂ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਪੂਤ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਸਾਲ 2008 ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਲਿਦਾਨ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਕ ਅਲਾਉਦੀਨ ਖਿਲਜੀ ਦੇ ਅਫਗਾਨ ਮਿਲਟਰੀ ਚੀਫ ਨੈਸ਼ੇਰ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨੈਸ਼ੇਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ :- ਜਲੰਧਰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਲੰਧਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ 1953 ਵਿੱਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਵਿਚਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਜਲੰਧਰ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਕਸ਼ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਜਿਸਦਾ ਉਲੇਖ ਜਲੰਧਰ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਪਦਮ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਾਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਥਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਵ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਰਥ ਹੈ ਦੋ ਜਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਵ ਸਤਲੁਜ ਤੇ ਬਿਆਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਲੰਧਰ ਹੈ। ‘ਭੂਗੋਲਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਇੱਕ ਸਨ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਤ੍ਰਿਗਤ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੇ ਸੂਬੇ ਸਨ। ਛੇਵੇਂ ਤ੍ਰਿਗਤ ਨੂੰ ‘ਜਲੰਧਰਾਯਣ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ’।

(ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼: ਲੋਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ) ਡਾ. ਗੋਤਮ ਸ਼ਰਮਾ ‘ਵਿਅਥਿਤ’ ਅਨੁਵਾਦ ਡਾ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਰਯਾਰ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ, ਇੰਡੀਆ, 1990, ਪੇਜ-8

ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤ੍ਰਿਗਤ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਤ੍ਰਿਗਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਤਿੰਨ ਨਦੀਆਂ (ਸਤਲੁਜ, ਬਿਆਸ, ਰਾਵੀ) ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਹਿੱਸਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਸਥਲ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸੁਸ਼ਰਮਾ ਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਕਟੌਚ ਜਾਤੀ ਦਾ ਕਸ਼ਤ੍ਰੀ ਸੀ।

3.2 ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਕੜੇ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

3.2.1 ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਕਾਸ :-

ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਵਸਥਾ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਤੋਂ 7 ਤੱਕ ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

3) ਜਨਮ ਸਥਾਨ

4) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋ?

5) ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਲੱਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

6) ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

7) ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3 ਅਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 7 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ	5 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ	2 ਸੂਚਕ ਘਰ	2
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		3 (ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰ)
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3 (ਪੰ, ਹਿੰ)	5 (ਹਿੰ ਤੇ ਅੰ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਅਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।		ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	4 ਸੂਚਕ ਘਰ		
ਹਿੰਦੀ	6 ਸੂਚਕ ਘਰ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ			1
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ			4(ਹਿੰ ਤੇ ਅੰ),2(ਪੰ,ਹਿੰ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ			3 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ(2ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰ ਤੇ ਹਿੰ)

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ (ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ):-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਅਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ	2 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ	2 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		2 (ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ)
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4 (ਪ੍ਰੰ,ਹਿ) ਪਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰ	4 (ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2	4

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪਰਥਲਾ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 3 ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	
ਪੰਜਾਬੀ	6 ਸੂਚਕ ਘਰ (1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)	4	
ਹਿੰਦੀ			
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ			
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4 (ਪੰ,ਹਿੰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰ)	4 (ਪੰ,ਹਿੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		2 ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰ,ਹਿੰ	

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜੇ	ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	5	ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ				
ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	4	ਸਮੂਹ ਦੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੈ।	4½	4½	4½	4½
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇਵਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	2	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	1	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਦਾਦਾ – ਪੜ੍ਹਦਾਦੀ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।				
ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।	0	ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।				

3.2.2+3 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ :-

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲਾ ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੱਖ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਹਿਲਾ ਕਿ ਕੀ ਬੁਲਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ? ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕਿ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਕੀ ਹੈ? ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 8 ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦਾ ਕੀ ਪੱਧਰ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 8 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

8) ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ (ਬੋਲਣਾ- ਬ, ਪੜ੍ਹਨਾ-ਪ, ਲਿਖਣਾ-ਲ, ਸਮਝਣਾ-ਸ), (ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ-4, ਵਧੀਆ-3, ਸਾਧਾਰਣ-2, ਬਹੁਤ ਘੱਟ-1, ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ-0):-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ :-

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:- ਬਜ਼ੁਰਗ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ ਪਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ 1 ਸੂਚਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਪੱਧਰ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚਲੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜੇ ਘੱਟ ਭਾਵ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹਨ। 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦਾ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਾਲੇ ਦਰਜਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ, ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	5(ਬ,ਸ),3(ਬ,ਸ), 2(ਬ,ਸ)	5(ਪ,ਲਿ)	3(ਪ,ਲਿ)	2 (ਬਹੁਤ ਘੱਟ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	6(ਬ,ਸ),2(ਹਰ ਪੱਖੋ)	2(ਹਰ ਪੱਖੋ)	6(ਪ,ਲਿ)	
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	3(ਬ,ਸ),3(ਹਰ ਪੱਖੋ)	3(ਪ,ਲਿ),1 (ਹਰ ਪੱਖੋ)	3(ਹਰ ਪੱਖੋ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ :-

ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਹੈ ਭਾਵ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 4 ਸੂਚਕ ਥੋੜੇ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 2 ਦੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਪੱਧਰ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹੀ ਹਨ।

ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚਲੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਚਾਹੇ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਣ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬੱਚੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),3(ਬ,ਸ)	3(ਪ,ਲਿ),3(ਬ,ਸ)		3(ਪ,ਲਿ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),2(ਬ,ਸ)	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)		2(ਪ,ਲਿ)
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	2(ਬ,ਸ),	5(ਬ,ਸ)	7(ਪ,ਲਿ),3(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਰ ਪੱਖ (ਬੋਲਣ,ਪੜ੍ਹਨ,ਲਿਖਣ ਤੇ ਸਮਝਣ) ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ। ਚਾਰ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸਾਰੇ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ, 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਦਰਜਾ ਸਾਧਾਰਣ ਹੈ ਸਗੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਰਗ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ ਅਤੇ 4 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	4 (ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	4(ਬ,ਸ)	4(ਪ,ਲਿ),2(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	5(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	3(ਬ,ਸ)	3(ਪ,ਲਿ),2(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	2(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 4(ਬ,ਸ)	4(ਪ,ਲਿ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ, 5 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ

ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 3 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਅਤੇ 2 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 3 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜੇ ਘੱਟ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 2 ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	4 (ਬ,ਸ), 5 (ਬ,ਸ), 1(ਬ,ਸ)	4(ਪ,ਲਿ)	5(ਪ,ਲਿ)	1(ਪ,ਲਿ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	5(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	3(ਬ,ਸ), 2(ਬ,ਸ)	3(ਪ,ਲਿ)	2(ਪ,ਲਿ)
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	2(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 4(ਬ,ਸ)	4(ਪ,ਲਿ)	

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਕੁੱਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ	5	ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ				
ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ	4	ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।	4½	4½	4½	4½
ਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ	3	ਬਹੁਮਤ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ।				
ਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	2	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ।				
ਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	1	ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।				
ਲੇਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ	0	ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ				

ਨੋਟ :- 4½ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਜਾ ਰਹੀ ਪਰ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦਾ ਪੱਧਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ।

3.2.4 ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ :-

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲਾਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਜਾਂ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9,10,11,12 ਇਸੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 9) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ?
- 10) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ (ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 11) ਕਿਹੜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ?
- 12) ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ, ਦੂਜਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਰਗ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਚਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 9 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 12 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 12 ਅਨੁਸਾਰ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਰ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ:-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਭਗ ਪਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜੋ ਖਤਰੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਦਰਜੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ (Domains) ਅਤੇ ਕਾਰਜ (Functions)	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
ਸਰਭਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ	4	ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	4½	4	4	4
ਘੱਟ ਰਹੇ ਖੇਤਰ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ (Home Domains) ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।				
ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

3.2.5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ :-

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪੰਜਵਾਂ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦਾ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 18 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬੁਲਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ

ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੇਖਦੇ, ਸੁਣਦੇ ਜਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ- ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 13) ਕੀ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹਨ
- 14) ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ?
- 15) ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ?
- 16) ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 17) ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ?
- 18) ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ:-

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 13 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਟਸ-ਐਪ, ਫੇਸਬੁੱਕ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 14 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਅਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇਖਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 18 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਵ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਗਭਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪੱਧਰ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	2		3	
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	4(ਹਿੰ,ਪੰ)			
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ			4	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ) 1 (ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵੀ),1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਹਿੰ ਦੇਵੇਂ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ)		1(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ),1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ), 3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਹਿੰ ਦੇਵੇਂ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵੀ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ :-

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13 ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਤੇ ਮਾਣੇ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਘੱਟ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਜਾਂ ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੈਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਵਿੱਚ ਸੈਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਵ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ ਪਰ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1		
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	2		3	
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	5(ਹਿੰ,ਪੰ)			
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ			4	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿੰ) 2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਹਿੰ ਤੇ 1 ਅੰ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰ)		1(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ), 3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਹਿੰ ਦੇਵੇਂ), 2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵੀ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਵਰਤੋਂ, 5 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ

ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਅਨੁਸਾਰ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਕੀ ਪੱਧਰਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				1
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	2			
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	3(ਹਿੰ,ਪੰ)		5(ਅੰ,ਹਿੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	1		1	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3(ਅੰ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ),2(ਅੰ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਹਿੰ),1(ਅੰ,ਪੰ ਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ)		4(ਅੰ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ),1(ਅੰ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿੰ),
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-

ਪਿਤਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਗੀਤ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, 3 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	3			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	6(ਹਿੰ,ਪੰ)		5(ਹਿ,ਪੰ), 3(ਪੰ,ਹਿ)	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	1		2	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		7(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿੰ)		6(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ),2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ ਹਿੰ ਦੋਵੇਂ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵੀ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
ਗਤੀਸ਼ੀਲ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਤਾਕਤਵਰ ਜਾਂ ਸਰਗਰਮ	4	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ				
ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	3	3	3	3
ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਘੱਟ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

3.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ :-

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਇਸਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿੱਚ 19 ਤੋਂ 25 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:- ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 19) ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਿੱਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ?
- 20) ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?
- 21) ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?

- 22) ਜੇ ਬੱਚੇ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ?
- 23) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
- 24) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?
- 25) ਕੀ ਬੱਚੇ ਸਿਲੇਬਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:- :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ :-

ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ :- ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 19 ਅਤੇ 20 ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਮਾਧਿਅਮ ਭਾਵ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਹੋਰ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ :- ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21 ਅਤੇ 22 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24 ਅਤੇ 25 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ

ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	2	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4	1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	3	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19 ਅਤੇ 20 ਅਨੁਸਾਰ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਸੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	9 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	9 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ	1 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਹੋਰ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ:-- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21 ਅਤੇ 22 ਅਨੁਸਾਰ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ। 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24 ਅਤੇ 25 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	5	ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2(ਪੰ,ਅੰ)	ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	2	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ :-

ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19 ਅਤੇ 20 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2(ਹਿ,ਅੰ)	2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਹੋਰ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ :- ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21 ਅਤੇ 22 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 24 ਅਤੇ 25 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	2	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	4	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਘਰ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	7 ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	7 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	7 ਅੰ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3 (ਪੰ,ਅੰ)	1 ਪੰ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਿਤ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 3 ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2(ਅੰ,ਹਿ)	1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	4	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਘਰ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	6 ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਦਰਜਾ	ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਥਾਪਤ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਰਪਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਾਂ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜਾਨਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹਾਸਲ ਹਨ । ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।				
4	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।				
3	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ।				
2	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ । ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।	2½	2½	2½	2½
1	ਕੰਮ ਚਲਾਊ ਲਿਪੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੱਮਗਰੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।				
0	ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।				

3.2.7 ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ :-

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

26) ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ		5	5	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		3	7	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	3	7		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਘੱਟ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪਰ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ, 2 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ		7	3	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		7	3	
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		2	8	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	2	7	1	

:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਘੱਟ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਨੋਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘੱਟ, 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ		4	6	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	1	4	5	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	2	8		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪਰ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ

ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	3	7		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		9	1	
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		5	5	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	4	6		

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਤੀਰਾ	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ(ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ)	5	ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ				
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ	4	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਹੈ।				
ਚੁਪਚਾਪ ਆਤਮਸਾਤ	3	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ।	3½	3½	3½	3½
ਸਰਗਰਮ ਆਤਮਸਾਤ	2	ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਤਮਸਾਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ।				
ਜਬਰੀ ਆਤਮਸਾਤ	1	ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕਲੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ,ਜਦਕਿ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।				
ਮਨਾਹੀ	0	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।				

3.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ :-

ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਉਹ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ

ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ਲਈ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਇੱਕ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅੱਠਵਾਂ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਨਿਘਾਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ 27 ਤੋਂ 35 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- 27) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- 28) ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋਗੇ?
- 29) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ, ਸਾਇੰਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?
- 30) ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 31) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ?
- 32) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੂਣ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਉਂ?
- 33) ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?
- 34) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?
- 35) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- 1 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 2 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 3 ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 4 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ 27 ਤੋਂ 29 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30 ਅਤੇ 31 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਨ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਾਧਾਰਣਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸਮਝੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32 ਤੋਂ 34 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅੱਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣਾ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦਾ ਅਖੀਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਜਿਹਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ / ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	1	9						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				8ਵਧੀਆ		2		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ			9 ਅੰ			1		5(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ), 2(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ), 3(ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1 ਵਧੀਆ, 1(ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ	1) 8			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27 ਤੋਂ 29 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30 ਅਤੇ 31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਦਕਿ 2 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32 ਤੋਂ 34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣਾ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦਕਿ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਠੀਕ ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ /ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	1	9						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ			2	6		2		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ			9			1		5 (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ), 4 (ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, 1 (ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ) ਵਧੀਆ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1 ਵਧੀਆ, 1 ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ	1) 7 2) 1			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27 ਤੋਂ 29 ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30 ਅਤੇ 31 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਚਾਰ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਠੀਕ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ 2 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲਾ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਧੀਆ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32 ਤੋਂ 34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅੱਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਇੱਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	2	8						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਣਾ				2 ਵਧੀਆ, 4(ਠੀਕ) 2(ਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਠੀਕ)		2		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				5(ਅੰ ਵਧੀਆ), 5 (ਅੰ ਠੀਕ)				3(ਅੰ),1(ਅੰ,ਸੰਸ ਕ੍ਰਿਤ), 4(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪਰ ਅੰ ਜ਼ਰੂਰੀ), 2(ਪੰ,ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1(ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ)	1) 9			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਾਕੀ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਧਾਰਣ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ।

ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ / ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	3	7						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				2(ਵਧੀ ਆ) 6(ਠੀ ਕ)		2		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ						3	7	7(ਪੰ,ਅੰ), 3(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪਰ ਪੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1(ਕੇ ਵਲ ਪੰਜਾ ਬ ਦੇ ਅੰਦ ਰ)	1) 8 2) 1			

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਦਰਜੇ	ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
5	ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਤੌਰਕੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।				
4	ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।				
3	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।	2½		2½	2½
2	ਕੁਝ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।		2½		
1	ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।				
0	ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਸਾਰੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।				

ਨੋਟ: ਇਸ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ 3 ਅਤੇ 2 ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਝ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼-

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਦਰਜੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

ਕਾਰਕ :-

- 1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ
- 2) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
- 3) ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ
- 4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ
- 5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ
- 6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ
- 7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ
- 8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ
- 9) ਭੰਡਾਰੀਕਰਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ

2.2.2 ਦਰਜੇ:-

- 1) ਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ
- 2) ਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ
- 3) ਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ
- 4) ਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ
- 5) ਲੇਪ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ
- 6) ਲੇਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ

	ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	ਜਲੰਧਰ	ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ	ਕਪੂਰਥਲਾ
1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ	4½	4½	4½	4½
2,3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	4½	4½	4½	4½
4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ	4½	4	4	4
5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ	3	3	3	3
6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ	2½	2½	2½	2½
7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	3½	3½	3½	3½
8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	2½ (3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ)	2½ (2 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ)	2½ (3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ)	2½ (3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ)

ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 4½ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 5 ਅਤੇ 4 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 4½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਨਾਂ ਹੋਵੇ। ਚੌਥੇ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4½ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੇ ਘੱਟ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ 2½ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਣ, ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼, ਰੋਜਾਨਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਆਦਿ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਅੱਠਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ

ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ $2\frac{1}{2}$ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ $2\frac{1}{2}$ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ 2 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੂਰਨ 3 ਜਾਂ 2 ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ

ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ

ਮਾਲਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣਾ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਖੁਸ਼ਕ, ਮਿੱਟੀ ਰੇਤਲੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਕਾਰਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਬਦਲਾਅ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਲਵਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁੱਲ 23 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 12 ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਅਨੁਸਾਰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ, ਜੀਂਦ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਦਾ ਮਾਰੂ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਰਦਾਨ ਨਾਲ ਸਰਸਬਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਮਾਲਵਾ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ (3161)

ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੋਈ ਆਮਦ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਖਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ (ਮੁਕਤਸਰ) ਤੋਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਦੇਖ ਕਿੰਨੇ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਬੂਟੇ ਕਿੰਝ ਲਹਿਲਹਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਡੱਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ‘ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਅੰਬ ਨਹੀਂ ਅੱਕ ਦੀਆਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪ ਕਣਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਤਾਂ ਸਰਕੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ, ਝੋਨਾ, ਕਪਾਹ ਆਦਿ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਕੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਪੰਜ ਤਖ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਖ਼ਤ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਗੁਰੂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ’ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਵੀ ਇਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਚਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਏ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੋਇਆ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਡਾ ਘਲੂਘਾਰਾ ਵੀ ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਿਆ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ, ਜੀਂਦ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਕੈਥਲ ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੈਪਸੂ ਬਣਨ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਹੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰ ਹੈ।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਵੀ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ, ਦਲੀਪ

ਕੋਰ ਟਿਵਾਣਾ, ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ, ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੁਲਰ ਅਤੇ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਆਦਿ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਅਤੇ ਮਲਵਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ 12 ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-
ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਗਰੂਰ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਮਾਨਸਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਮੋਗਾ, ਬਠਿੰਡਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ।

ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ :- ਲੁਧਿਆਣਾ ਆਬਾਦੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰਫਲ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ(ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ) ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੂਪਨਗਰ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਹੇਜ਼ਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਿਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ 1451-1526 ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਚੀਫ ਨਿਹੰਗ ਖ਼ਾਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਮੀਰ ਹੋਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਧੀ-ਆਨਾ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲਗਾ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਿੱਖਿਆ, ਵਪਾਰ, ਸਿਹਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਪੱਖੋਂ ਕਾਫੀ ਮਹਤੱਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ(ਪੀ.ਏ.ਯੂ) ਅਤੇ ਵੈਟਰਨਰੀ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਐਂਡ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੁਧਿਆਣਾ ਕੱਪੜਾ ਅਤੇ ਸਾਈਕਲ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਨਚੈਸਟਰ ਵੱਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕ੍ਰਿਸਚੀਅਨ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਭਾਵ ਸੀ.ਐਮ.ਸੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਿੱਜੀ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 1894 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ ਸੀ।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਸਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਚਮਕੀਲਾ, ਧਰਮਿੰਦਰ, ਦਲੀਪ ਕੋਰ ਟਿਵਾਣਾ, ਪ੍ਰੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਵੀ, ਸਆਦਤ ਹਸਨ ਮੰਟੋ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ:- ਭੂਗੋਲਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਰੋਪੜ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਪਟਿਆਲਾ, ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮੋਹਾਲੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1992 ਨੂੰ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆ। ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਅੱਜ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ

ਸਰੂਪ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੁਰਜ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਠੰਡੀ ਬੁਰਜ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ ਹੈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਵੀ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਸਟੀਲ ਟਾਊਨ ਆਫ ਇੰਡਿਆ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ:- ਸੰਗਰੂਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਤੌਰ ਤੇ 1948 ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖੇਤਰ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਖੇਤਰ ਵਿਗਿਆਨਿਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹਤੱਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੁਸ਼ਾਨ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਕਾਲ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਲਗਭਗ 400 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਘੂ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਜੱਟ ਵੱਲੋਂ ਖੋਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖੇਤੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਨਾਮ, ਲਹਿਰਾਗਾਗਾ, ਲੋਗੋਵਾਲ, ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ:- ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ 14 ਮਈ 2021 ਨੂੰ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 23ਵੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨ੍ਹੀਆਂ ਵੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੁਦਾਈ ਰਾਹੀਂ ਖੋਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਹ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਤਰ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ, ਦੀਵਾਨਖਾਨਾ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਿਲ, ਮੁਬਾਰਕ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮਹਿਲ ਅਤੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਹਿਮਤਗੜ੍ਹ ਆਦਿ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੂਕਾ ਸਮਾਰਕ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੂਕਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ 60 ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:- ਮਾਨਸਾ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਅੱਗਲਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 1992 ਵਿੱਚ ਬਠਿੰਡਾ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਹ ਬਠਿੰਡਾ-ਜੀਂਦ-ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਅਤੇ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਦੂਲਗੜ੍ਹ ਸਿਰਸਾ ਰੋਡ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬੁਢਲਾਡਾ, ਸਰਦੂਲਗੜ੍ਹ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਮਾਨਸਾ ਤੋਂ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੇ ਖੇਖਰ ਕਲਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਨਸਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਬੁਢਲਾਡਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨੈਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ:- ਬਰਨਾਲਾ 2006 ਵਿੱਚ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਮੋਗਾ, ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਲ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਰਨਾਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੁਨਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਦੇੜ ਸਾਹਿਬ ਭੋਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਥੇ ਆ ਵਸੇ ਸਨ। ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਵੀ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਨਾਵਲਕਾਰ ਰਾਮ ਸਰੂਪ ਅਣਖੀ ਬਰਨਾਲੇ ਦੇ ਹੀ ਧੌਲਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਸਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ, ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਰਹੇ, ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ ਹੀ ਪਰਮਵੀਰ ਚੱਕਰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ, ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਬਰਨਾਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਸਰ ਠਾਠ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਟ੍ਰਾਈਡੈਂਟ ਗਰੁੱਪ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸੰਸਥਾਨ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ:- ਮੋਗਾ 24 ਨਵੰਬਰ 1995 ਨੂੰ ਤਤਕਾਲੀਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 17ਵੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਫਰੀਦਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਉਪ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ, ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਫਰੀਦਕੋਟ ਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ, ਧਰਮਕੋਟੇ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਜੋ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਜੋ ਕਿ ਢੁੱਡੀਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਦਾਰ ਲੱਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾ ਕ੍ਰਿਕੇਟਰ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਤੇਤਾ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ, ਸੋਨੂ ਸੂਦ ਫਿਲਮ ਅਭਿਨੇਤਾ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਮੂਰਤੀਕਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ:- ਬਠਿੰਡਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੋਗਾ ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ, ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤਸਰ, ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਾ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫਸਲ ਇਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਠਿੰਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਦੇਖਣਯੋਗ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮੁਬਾਰਕ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਵਿਨੇ ਪਾਲ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਿਕਰਮਗੜ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਕਦੇ ਇਸਨੂੰ ਜੈਪਾਲਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਕਦੇ ਭੱਟੀ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਸੰਨ 1706 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਪਾਏ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਪੈ ਗਿਆ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਮਹਿਲਾ ਰਜ਼ੀਆ ਸੁਲਤਾਨ ਦਾ ਰਾਣੀ ਮਹਿਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮੁਬਾਰਕ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ

। ਇਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੀਰ ਹਾਜੀਰਤਨ ਦੀ ਦਰਗਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਿਫਾਇਨਰੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇਲ ਸੋਧਕ ਕਾਰਖਾਨਾ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਫੈਜ਼ੀ ਛਾਉਣੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਪੰਜ ਤਖ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਖ਼ਤ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਵੀ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਹੀ ਦਸ਼ਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਗਭਗ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਸਾਲ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ:- ਮੁਕਤਸਰ ਜਾਂ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਮੁਕਤਸਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਪੱਛਮੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਯੁੱਧ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਯੁੱਧ ਦਸ਼ਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੜਿਆ ਗਿਆ ਆਖ਼ਰੀ ਯੁੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਯੁੱਧ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 40 ਚੇਲਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ 40 ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ 40 ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ‘ਮੁਕਤ’ ਕਹਿਕੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅੱਜ ਮੁਕਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੰਬੂ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦਗੰਜ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਿੱਬੀ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਲੋਟ ਅਤੇ ਗਿਦੜਬਾਹਾ ਆਦਿ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ:- ਫਰੀਦਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ 7 ਅਗਸਤ 1972 ਨੂੰ ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਮੋਗਾ ਅਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋਗਾ ਅਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ 1995 ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਮਾਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਨਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮੇਕਲਹਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀਨ ਰਾਜਾ ਮੇਕਲਸੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਦੱਖਣ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਬਠਿੰਡਾ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਮੋਗਾ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੋਦਾਵਰੀਸਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੋਦੜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਢਾਬ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:- ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪਾਕੀਸਤਾਨੀ ਸੀਮਾ ਤੇ ਵਸਿਆ ਇੱਕ ਸਰਹੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ 14ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਫਿਰੋਜ਼ਸ਼ਾਹ ਤੁਗ਼ਲਕ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਐਂਗਲੋ ਸਿੱਖ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਗੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੂਸੈਲੀਵਾਲਾ ਬਾਰਡਰ, ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਐਂਗਲੋ ਸਿੱਖ ਵਾਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਾਰਕ ਅਤੇ ਸੇਰੇਨਿਟੀ ਪਾਰਕ

ਆਦਿ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਹੂਸੈਨੀਵਾਲਾ ਬਾਰਡਰ ਭਾਰਤ ਪਾਕ ਸੀਮਾ ਦਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੀ ਰੀਟ੍ਰੀਟ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੈਲਾਨੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਾਰਕ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹਾਨ ਨਾਇਕ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 23 ਮਾਰਚ 1931 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਵੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਸਾਰਾਗੜੀ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਵੀ ਦੇਖਣਯੋਗ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 21 ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਲੋਚੀਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:- ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਸਰਹੱਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਦੀਕੀ ਸੁਲੇਮਾਨ ਨਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਪਾਕ ਬਾਰਡਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਲਾ ਹਿਰਨ ਸੈਂਚੁਰੀ, ਟੀ.ਵੀ.ਟਾਵਰ ਅਤੇ ਆਸਫਵਾਲਾ ਜੰਗੀ ਯਾਦਗਾਰ ਆਦਿ ਰੋਚਕ ਸਥਾਨ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਟੀ.ਵੀ ਟਾਵਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਮਿਤ ਢਾਂਚਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਪਹਿਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਟਾਵਰ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰਮ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਰਿਹਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਦਮ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਅਤੇ ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਣ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਗਾਇਕਾ ਪੁਸ਼ਪਾ ਹੰਸ, ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੋਪੜਾ (ਨਿਊਰੋਲੋਜਿਸਟ) ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਨੂੰ 2009 ਵਿੱਚ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

4.2 ਯੂਨੇਸਕੋ ਦੀ 2003 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਸਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

4.2.1 ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ:-

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਗਤੀ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਤੋਂ 7 ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੂਚਕ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

- 3) ਜਨਮ ਸਥਾਨ
- 4) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋ?
- 5) ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਲੱਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- 6) ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?
- 7) ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । 5 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
ਪੰਜਾਬੀ	5 ਸੂਚਕ ਘਰ(ਪਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ)	
ਹਿੰਦੀ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	5
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1(ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ)
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4 ਸੂਚਕ ਘਰ	3(ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		1

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1

ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। 2 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	9 ਸੂਚਕ ਘਰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2
ਹਿੰਦੀ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		4(ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) 2(ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		1

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਪਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 7 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 2 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	4 ਸੂਚਕ ਘਰ	2
ਹਿੰਦੀ	2 ਸੂਚਕ ਘਰ (ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ)	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	3 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 4 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1 ਤੋਂ 4 ਤੱਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਰ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, 3 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਰਦੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	6 ਸੂਚਕ ਘਰ	2
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ, ਸਾਥੀ (ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		3 ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ), ਸਾਥੀ (ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1, 3 (ਉਰਦੂ ਵੀ)	3

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:-

ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤਿੰਨ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
ਪੰਜਾਬੀ	3 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ	2	1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		5 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਸਾਥੀ ਪੰਜਾਬੀ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3(ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ)	2 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2	2

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਵੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	9(ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)	2
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		6(ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ(ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ)
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 (ਪੰਜਾਬੀ,ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)	1(ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1 ਤੋਂ 4 ਤੱਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ, 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	9 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1 ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ)	4(ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ),1(ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		2

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਪਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	7 ਸੂਚਕ ਘਰ	2
ਹਿੰਦੀ	1 ਪਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		2(ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ), ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ(ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ)
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ)	2(ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1	4

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ :-

ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 1 ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	6 ਸੂਚਕ ਘਰ	1
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		5(ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ(ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ), 1 (ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 (ਪੰਜਾਬੀ,ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ), 1(ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)	3(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ,ਹਿੰਦੀ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1ਸੂਚਕ ਘਰ	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ:-

ਫਰੀਦਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	5 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		5 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਵੀ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3(ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ)	3 (ਹਿੰਦੀ,ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਸੂਚਕ ਘਰ	2

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:-

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	6 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ		1 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		7 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ), ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3(ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5 ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾਕੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	4 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ		1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		3 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਵੀ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	5 (ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ)	6 (ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜੇ	ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	5	ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ				
ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	4	ਸਮੂਹ ਦੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੈ।	4	4½	4	5
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇਵਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	2	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	1	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਦਾਦਾ – ਪੜ੍ਹਦਾਦੀ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।				
ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।	0	ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।				

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰ ਜੇ	ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	5	ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ		5	5	
ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	4	ਸਮੂਹ ਦੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੈ।	4½			4½
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇਵਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	2	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	1	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਦਾਦਾ -ਪੜ੍ਹਦਾਦੀ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।				
ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।	0	ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।				

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰ ਜੇ	ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਮੁਕਤਸਰ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	5	ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ	5	5	5	5
ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	4	ਸਮੂਹ ਦੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੈ।				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇਵਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	2	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ				
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	1	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਦਾਦਾ – ਪੜ੍ਹਦਾਦੀ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।				
ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।	0	ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।				

4.2.23 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ:-

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲਾ ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੱਖ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਹਿਲਾ ਕਿ ਕੀ ਬੁਲਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ? ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕਿ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਕੀ ਹੈ? ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 8 ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦਾ ਕੀ ਪੱਧਰ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 8 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

8) ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ (ਬੋਲਣਾ- ਬ, ਪੜ੍ਹਨਾ-ਪ, ਲਿਖਣਾ-ਲ, ਸਮਝਣਾ-ਸ), (ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ-4, ਵਧੀਆ-3, ਸਾਧਾਰਣ-2, ਬਹੁਤ ਘੱਟ-1, ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ-0):-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 8 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ, ਦੂਜਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਰਗ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗ। ਜੇਕਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧੀਆ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਭਾਵ ਸਾਧਾਰਣ ਤੋਂ ਨਿਚਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਭਾਵ ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧੀਆ ਹਨ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੀ ਹਨ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 5(ਬ,ਸ)	1(ਬ,ਸ)	5(ਪ,ਲ)	1(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	9(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1(ਬ,ਸ)		1(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	5(ਬ,ਸ)	5(ਪ,ਲ)	

ਜ਼ਿਲਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ:-

ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 7 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ । ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ । ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	7(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	3(ਬ,ਸ)		3(ਪ,ਲ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	ਸਾਰੇ(ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ)			
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	8(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ:-

ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 4 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 3 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੈ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹਨ

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	ਸਾਰੇ			
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	7	3		
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	7	3		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ:-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਠੀਕ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 2 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਪੱਧਰ ਵਾਲੇ ਹਨ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	7	3		
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	9	1		
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	ਸਾਰੇ			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਦਰਜੇ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਵਧੀਆ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ 7 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 3 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ ਘੱਟ ਭਾਵ ਵਧੀਆ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	ਸਾਰੇ			
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	2(ਬ,ਸ)	8(ਹਰ ਪੱਖੋਂ) 2(ਪ,ਲ)		
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	3(ਬ,ਸ)	7(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 3(ਪ,ਲ)		

ਜ਼ਿਲਾ ਬਰਨਾਲਾ:-

ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 5 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਾ ਵਾਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 3 ਸੂਚਕ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	7(ਬ,ਸ)	3		3ਬਹੁਤ ਘੱਟ, 3 ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ(ਪ,ਲ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	1(ਬ,ਸ)	9	1(ਪ,ਲ)	
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	7	3		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ:-

ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਬਾਕੀ 2 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ

ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 5 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	8(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	2(ਬ,ਸ)		2(ਪ,ਲ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	9(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1(ਬ,ਸ)	1(ਪ,ਲ)	
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	5 ਹਰ ਪੱਖੋਂ, 5(ਬ,ਸ)	5(ਪ,ਲ)		

ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ:-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 3 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ, 2 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ , 1 ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, 2 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	7(ਬ,ਸ)	3 ਹਰ ਪੱਖੋਂ	7 ਵਿੱਚੋਂ 5 (ਪ,ਲ)	7 ਵਿੱਚੋਂ 2 (ਪ,ਲ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	8(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1 ਹਰ ਪੱਖੋਂ, 1(ਬ,ਸ)	1(ਪ,ਲ)	
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	7(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 2(ਬ,ਸ)	2(ਪ,ਲ), 1(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	8(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	2(ਬ,ਸ)	2 (ਪ,ਲ)	
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	ਸਾਰੇ(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)			
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 3(ਬ,ਸ)	3(ਪ,ਲ), 1(ਬ,ਸ)	1(ਪ,ਲ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ:-

ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 6 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),6(ਬ,ਸ)		6 (ਪ,ਲ)	
ਮਾਤਾ- ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	7(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 3 (ਬ,ਸ)	3(ਪ,ਲ)		
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:-

ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 6 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਹਨ ਅਤੇ 3 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),4(ਬ,ਸ)			4(ਪ,ਲ)
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	9(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 1(ਬ,ਸ)			1(ਪ,ਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ)
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	7(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 3(ਬ,ਸ)		3(ਪ,ਲ)	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:-

ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 6 ਸੂਚਕ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ,4 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ 2 ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ, 3 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬੋਲਣ,ਸਮਝਣ,ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 2 ਬੋਲਣ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹਨ ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 4(ਬ,ਸ)		2(ਪ,ਲ)	2(ਪ,ਲ) ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	3(ਬ,ਸ)	7(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	3(ਪ,ਲ)	

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਕੁੱਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ	5	ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	5	5	5	5
ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ	4	ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ	3	ਬਹੁਮਤ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	2	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	1	ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ	0	ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ				

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਕੁੱਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ	5	ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	5	5	5	5
ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ	4	ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ	3	ਬਹੁਮਤ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	2	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	1	ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ	0	ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ				

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਕੁੱਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	ਮੁਕਤਸਰ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ	5	ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	5	5	5	5
ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ	4	ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ	3	ਬਹੁਮਤ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	2	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ।				
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	1	ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ	0	ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ				

4.2.4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ:-

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲਾਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਜਾਂ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9,10,11,12 ਇਸੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 9) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ?
- 10) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ (ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 11) ਕਿਹੜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ?
- 12) ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 10 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 3 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਗਵਾਂਡ ਆਦਿ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ ਸਾਹਿਬ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਅਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਭਗ ਪਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਗ ਦੇ 6 ਸੂਚਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 4 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ, 3 ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ 10 ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਭਗ ਪਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਉਰਦੂ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 3 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, 3 ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 2 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 2 ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, 1 ਅਨੁਸਾਰ

ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:-

ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 7 ਸੂਚਕ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, 4 ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵੀ ਅਤੇ 2 ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 2 ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ 10 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ 12 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ:-

ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 5 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 2 ਸੂਚਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵੀ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 2 ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ 6 ਸੂਚਕ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਨਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 6 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ , 2 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ, 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 2 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 6 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗਭਗ ਪਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:-

ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਰ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 7 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11 ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜੋ ਖਤਰੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਦਰਜੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ (Domains) ਅਤੇ ਕਾਰਜ (Functions)	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
ਸਰਭਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ	4	ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	4½	4	4½	4
ਘੱਟ ਰਹੇ ਖੇਤਰ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ (Home Domains) ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।				
ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ (Domains) ਅਤੇ ਕਾਰਜ (Functions)	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
ਸਰਭਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ	4	ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	4	4	4	
ਘੱਟ ਰਹੇ ਖੇਤਰ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ (Home Domains) ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।				3
ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ (Domains) ਅਤੇ ਕਾਰਜ (Functions)	ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
ਸਰਭਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ	4	ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	4½	4	4	4½
ਘੱਟ ਰਹੇ ਖੇਤਰ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ (Home Domains) ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।				
ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

4.2.5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ:-

ਯੂਨੇਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪੰਜਵਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦਾ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 18 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬੁਲਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੇਖਦੇ, ਸੁਣਦੇ ਜਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ- ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਰਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

- 13)ਕੀ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹਨ
- 14)ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ?
- 15) ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ?
- 16) ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 17) ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ?
- 18) ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਬੋਝਾ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 16 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੇਸਬੁੱਕ, ਵਟਸ-ਐਪ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, 1 ਸੂਚਕ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਗੀਤਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		1		
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	3		2	
ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ			2(ਪੰ,ਹਿੰ), 4(ਅੰ,ਹਿੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	6	1	2	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ, ਅੰ ਲਿਪੀ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ),2(ਅੰ ਲਿਪੀ, ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)		4(ਅੰ ਲਿਪੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ),1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ), 2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਤੇ ਹਿੰ ਦੇਵੇਂ),1(ਅੰ ਲਿਪੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ), 2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ:-

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 2 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ

2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 5 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, 1 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ 4 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ, 1 ਤਿੰਨੇ ਲਿਪੀਆਂ, 1 ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਗਭਗ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ , 2 ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨੋਰੰਜਨ, ਜਾਣਕਾਰੀ, ਪੱਧਰ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	2			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	6(ਪੰ,ਹਿ)		4(ਪੰ,ਹਿੰ), 1(ਅੰ,ਹਿੰ)	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	2		5	1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਤੇ ਪੰ ਲਿਪੀ),1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ), 1 (ਅੰ ਲਿਪੀ),1(ਪੰ ਹਿ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),3 (ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)		4(ਅੰ ਲਿਪੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ), 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ), 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),1 (ਅੰ ਪੰ ਹਿੰ), 1(ਅੰ ਲਿਪੀ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				1

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ :-

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, 1 ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ 5 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 2 ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ

ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 2 ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 4 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ, 1 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਲਿਖੀਆਂ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹਨ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1	2 ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ		
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	1		2	
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਖੀਆਂ	6(ਪੰ,ਹਿ)		4(ਪੰ,ਹਿ), 2(ਅੰ,ਹਿ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਖੀਆਂ	2	3 ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਤੇ ਹਿੰ	2	1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਖੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)		4(ਅੰ ਲਿਖੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿੰ), 3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਹਿੰ),
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				1

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ

ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵੀ, 1 ਤਿੰਨੇ ਲਿਪੀਆਂ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 5 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਲਿਪੀਆਂ ਦੀ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	8(ਪੰ,ਹਿ)		5(ਪੰ,ਹਿ),	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	1(ਪੰ, ਹਿ, ਅੰ) 1 (ਪੰ, ਹਿ, ਅੰ, ਉਰਦੂ)	1	5	5
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ),1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਹਿ ਤੇ ਪੰ ਲਿਪੀ), 1(ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿ ਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ)		3(ਅੰ ਲਿਪੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ,ਹਿੰ), 2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਹਿੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ		3		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, 2 ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, 2 ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ, 3 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	2		2	
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	5(ਪੰ,ਹਿ)		6(ਪੰ,ਹਿ),	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	2		2	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		4(ਅੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਤੇ ਪੰ ਲਿਪੀ), 4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿ)		4(ਅੰ ਲਿਪੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ:-

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1 ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ, 1 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 4 ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ, 1 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਤੇ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				4 (ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ)
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	3		1	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	4(ਪੰ,ਹਿ)		3(ਪੰ,ਹਿੰ), 1(ਹਿ,ਅੰ)	
ਤਿੰਨੇਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	2		4	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿ), 1(ਪੰ), 2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ)		2(ਅੰ ਲਿਪੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਪੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ	1		1	1

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ:-

ਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 3 ਸੂਚਕ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, 2 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ 4 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਲਗਭਗ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਿੱਚ, ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਲਾਈ ਆਦਿ

ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਪਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਉੱਚੇ ਸਤਰ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				2
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ			1	
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	8(ਪੰ,ਹਿ)		1(ਪੰ,ਹਿੰ), 2(ਹਿ,ਅੰ)	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	1		6	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਅੰ,ਪੰ ਲਿਪੀ), 3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,) 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿ, ਪੰ),		4(ਅੰ ਲਿਪੀ,ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿ ਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ			1	1

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ:-

ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 2 ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, 4 ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ 2 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ, 4 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 2 ਹਿੰਦੀ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ 5 ਸੂਚਕ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		2	1	5
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	3		2	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ	2			
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	1(ਪੰ,ਅੰ)		3(ਪੰ,ਹਿੰ), 2(ਪੰ,ਅੰ),2(ਹਿ,ਅੰ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	4			
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		2(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 4(ਅੰ,ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ)		3(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				1

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 3 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, 3 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 1 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਵੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 5 ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ, 1 ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	3		3	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	3(ਪੰ,ਹਿ), 1(ਹਿ,ਅੰ)		1(ਪੰ,ਅੰ),1(ਹਿ,ਅੰ)	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	3		5	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		5(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰ),3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 2(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ)		4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 2(ਅੰ ਲਿਪੀ),1(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ:-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 7 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 4 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 4 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਅਤੇ 2 ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੇ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 4 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਪਰ ਬਾਕੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ			2	
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	7(ਪੰ,ਹਿ),		4(ਪੰ,ਹਿ),1(ਹਿ,ਅੰ)	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	3		4	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ),3(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)		4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 4(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ, 1 ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 2 ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, 3 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 2 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ। ਬਾਕੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ, 1 ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਪਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ				
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ			2	
ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	7(ਪੰ,ਹਿ),		4(ਪੰ,ਹਿ),1(ਹਿ,ਅੰ)	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	3		4	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ),3(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ)		4(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 4(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ, ਹਿ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14 ਅਨੁਸਾਰ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ । ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16 ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਵੀ, 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, 2 ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ, 3 ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ, 6 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, 5 ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ				2
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ			2	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	9(ਪੰ,ਹਿ), 1(ਹਿ,ਅੰ)		3(ਪੰ,ਹਿ),1(ਹਿ,ਅੰ)	
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ		2 ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ	4	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		5(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),1(ਪੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿ)		2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),1(ਅੰ,ਹਿ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ),5(ਅੰ ਲਿਪੀ ਤੇ ਅੰ ਵਿੱਚ ਹਿ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦਰਜਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
ਗਤੀਸ਼ੀਲ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਤਾਕਤਵਰ ਜਾਂ ਸਰਗਰਮ	4	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ				
ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	3	3	3½	3
ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰ ਰਹੀ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਘੱਟ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।				

ਖੇਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
ਗਤੀਸ਼ੀਲ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਤਾਕਤਵਰ ਜਾਂ ਸਰਗਰਮ	4	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ				
ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	3	3½	3	
ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰ ਰਹੀ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				2½
ਬਹੁਤ ਘੱਟ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
ਗਤੀਸ਼ੀਲ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਤਾਕਤਵਰ ਜਾਂ ਸਰਗਰਮ	4	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ				
ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	3	3	3	3½
ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰ ਰਹੀ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਬਹੁਤ ਘੱਟ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।				
ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				

4.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ :-

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਇਸਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿੱਚ 19 ਤੋਂ 25 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:- ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲਾਰੇ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 19) ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ?
- 20) ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?
- 21) ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?
- 22) ਜੇ ਬੱਚੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ?
- 23) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
- 24) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?
- 25) ਕੀ ਬੱਚੇ ਸਿਲੇਬਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ:-

ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19 ਅਤੇ 20 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 (ਹਿੰ, ਅੰ)	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਹਿੰਦੀ

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21 ਅਤੇ 22 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 2 ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24 ਅਤੇ 25 ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	8	2 ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਹਿੰ,ਅੰ)	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	6ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, 1 ਸੂਚਕ ਦੇ ਸਕੂਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੇ ਸਕੂਲ ਹਿੰਦੀ ਮਾਧਿਅਮ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	6 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	6 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ	1	1
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ	2	2
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਪੰ,ਅੰ)	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਤੇ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਘਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ

ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾ ਬੱਚੇ, 3 ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੋਵੇਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ ਲਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	7	4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਪੰ,ਅੰ), 1(ਹਿੰ,ਅੰ)	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	6 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	6 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ	1	1
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਰ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 1

ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 1 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ, 4 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਰ ਕੇਵਲ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4	1 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਪੰ,ਅੰ), 1(ਹਿੰ,ਅੰ)	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	4	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 4 ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਪੰਜਾਬੀ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	4 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	4 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ	2	ਪੰਜਾਬੀ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, 2 ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ 2 ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3(ਪੰ,ਉ), 3(ਪੰ,ਹਿੰ)	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	3	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੋਂ ਮਾਧਿਅਮ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2(ਹਿੰ,ਅੰ)	ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	3	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 1 ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ	1	1 ਪੰਜਾਬੀ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਪੰ,ਅੰ)	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, 2 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਰਦੂ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਕੇਵਲ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਹਿੰ,ਅੰ)	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਅਤੇ ਉਰਦੂ	1 ਪੰਜਾਬੀ
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	4	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	ਕੇਵਲ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੇਰਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	9 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	9ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1(ਹਿੰ,ਅੰ)	1 (ਅੰ) 1(ਹਿੰ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, 1 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1 ਹਿੰਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਥੋੜਾ-ਥੋੜਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਰ ਕੇਵਲ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3	1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3(ਪੰ,ਅੰ)	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	2	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	10 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ	ਕੇਵਲ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ:-

ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	10 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	10 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਅ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦੋਵੇਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4	3 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	5	1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	1	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	2 ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	4	4

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	10 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	10 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ

ਅਖਬਾਰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਅਖਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	2	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	6	3 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	2	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	5	5

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ 10 ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, 5 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੋਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4(ਅੰ,ਪੰ), 3(ਹਿੰ,ਅੰ)	ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	5	5

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	8 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ	1(ਪੰ,ਅੰ), 1 (ਹਿੰ,ਅੰ)	2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ, 2 ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 7 ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3(ਅੰ,ਪੰ), 2(ਪੰ,ਹਿ)	2 ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	4	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	3	3

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19-20 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	10 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	10 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		2 ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21-22 ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ, 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਅ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	5	2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ	4	

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	1	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	9	9

ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਛੇਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

ਦਰਜਾ	ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਥਾਪਤ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਰਪਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਾਂ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜਾਨਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹਾਸਲ ਹਨ । ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।				
4	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।				
3	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ।				
2	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ । ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।	2½	3	3	2½
1	ਕੰਮ ਚਲਾਉ ਲਿਪੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੱਮਗਰੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।				
0	ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।				

ਦਰਜਾ	ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਥਾਪਤ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੰਰਪਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਾਂ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜਾਨਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹਾਸਲ ਹਨ । ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।				
4	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।				
3	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ।				
2	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ । ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।	2½	3	3	2
1	ਕੰਮ ਚਲਾਊ ਲਿਪੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੱਮਗਰੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।				
0	ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।				

ਦਰਜਾ	ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ	ਮੁਕਤਸਰ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਥਾਪਤ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਰਪਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਾਂ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜਾਨਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।				
4	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।				
3	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।				
2	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।	2	2	2	2
1	ਕੰਮ ਚਲਾਉ ਲਿਪੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੱਮਗਰੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।				
0	ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।				

3.2.7 ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ :-ਇਸ ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

26) ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	1	7	2	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		1	9	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ		10		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ:- ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਲਗਭਗ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	4	6		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	2	8		
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	5	5		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਤੇ ਕੋਰਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਗਭਗ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ, 1 ਦਫ਼ਤਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਕੋਰਟ ਲਗਭਗ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	4	5	1	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	3	7		
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	6	4		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪਰ ਕੋਰਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	2	8		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ	1	6	3	
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		9	1	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	1	9		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ		7	3	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		5	5	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ		9	1	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	2	7	1	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	2	6	2	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	7	3		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ :-

ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2

ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ		10		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੋਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		10		
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	4	6		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪਰ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	1	9		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		9	1	
3) ਚੋਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	3	3	3	1
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	10			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	4	6		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ	2	8		
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	4	4	2	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	6	4		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਰਡਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	3	3	4	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		9	1	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	5	5		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੇ ਹੈ, 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	2	7	1	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	2	2	6	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	10			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

5 ਅਨੁਸਾਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	2	5	3	
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		10		
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		6	4	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	1	9		

ਸੱਤਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਤੀਰਾ	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ (ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ)	5	ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ				
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ	4	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਹੈ।	4		4	
ਦੁਪਚਾਪ ਆਤਮਸਾਤ	3	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ।		3½		3½
ਸਰਗਰਮ ਆਤਮਸਾਤ	2	ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਤਮਸਾਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ।				
ਜਬਰੀ ਆਤਮਸਾਤ	1	ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕਲੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।				
ਮਨਾਹੀ	0	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।				

ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਤੀਰਾ	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ (ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ)	5	ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ				
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ	4	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਹੈ।		4	4	3½
ਦੁਪਚਾਪ ਆਤਮਸਾਤ	3	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ।	3½			
ਸਰਗਰਮ ਆਤਮਸਾਤ	2	ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਤਮਸਾਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ।				
ਜਬਰੀ ਆਤਮਸਾਤ	1	ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕਲੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।				
ਮਨਾਹੀ	0	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।				

ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਤੀਰਾ	ਮੁਕਤਸਰ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ (ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ)	5	ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ				
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ	4	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਹੈ।	4		4	
ਦੁਪਚਾਪ ਆਤਮਸਾਤ	3	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ।		3½		3½
ਸਰਗਰਮ ਆਤਮਸਾਤ	2	ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਤਮਸਾਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ।				
ਜਬਰੀ ਆਤਮਸਾਤ	1	ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕਲੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।				
ਮਨਾਹੀ	0	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।				

4.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ:-

ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਉਹ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ਲਈ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਇੱਕ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ

ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅੱਠਵਾਂ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਨਿਆਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ 27 ਤੋਂ 35 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- 27) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- 28) ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋਗੇ?
- 29) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ, ਸਾਇੰਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?
- 30) ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 31) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ?
- 32) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੂਣ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਉਂ?
- 33) ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?
- 34) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?
- 35) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਆਧਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- 1 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ (ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29)
- 2 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ(ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31)
- 3 ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੂਣਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ(ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34)
- 4 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ(ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35)

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27,28,29 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਜੋਂ ਹੀ ਹੋਈ

ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਕੇ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਤਾਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਧੀਆ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਬੁਲਾਰਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਸਾਧਰਣਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਆਧੁਨਿਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਬੱਚਾ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਤਾਂ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ/ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	2	8						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				7		3		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ								2(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ), 8(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1	1) 9			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰਾ ਆਧੁਨਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਕੇ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਅਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ।

ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	6	4						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ			1	2(ਠੀਕ) 1(ਵਧੀਆ)		5	1	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ						6	4	10(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ			1	4 ਵਧੀਆ	1)5			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਇੰਸ ਵਰਗਾ ਵਿਸ਼ੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਧੁਨਿਕ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਾਧਾਰਣ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਠੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ 2 ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਠੀਕ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	1	9						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ			1	4(ਠੀਕ)		5		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ						2	8	10(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				2 ਵਧੀਆ	1)8			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ :-

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਬਾਕੀ 31ਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ, ਹਿੰਦੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ , ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਰਦੂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਫ਼੍ਰੈਂਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸਿੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭੱਵਿਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	3	7						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				1(ਵਧੀਆ)		4	5	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ						1	9	10(ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 3 ਉਰਦੂ ਵੀ ਅਤੇ 1 ਫ਼੍ਰੈਂਚ ਵੀ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭੱਵਿਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				4 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ)	1) 4 2) 2			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ:-

27-29 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, 5 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਸਾਧਾਰਣ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਭਿਅਕ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਸਾਧਾਰਣ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਛੱਡਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

35ਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ		10						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ			2	6(ਠੀਕ), 2(ਵਧੀਆ)				
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ						2		9(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ), 1(ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				2 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ)	1) 8			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਰਨਾਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਬਾਕੀ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	4	6						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				1(ਠੀਕ), 1(ਵਧੀਆ)		6	2	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ						7	3	7(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ), 2(ਅੰ), 1(ਪੰ, ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ			2	7 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ)	2) 1			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਬਣਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਨਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਉਰਦੂ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ/ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	2	8						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				1(ਠੀਕ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ),2 (ਠੀਕ)		7	2	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				2(ਠੀਕ)		2		2(ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਉਰਦੂ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਫ੍ਰੈਂਚ ਵੀ), 8(ਪੰ,ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ			1	1 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ),1 ਵਧੀਆ	1) 7			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਸਭਿਅਕ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਿੰਦੀ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਅਨੁਸਾਰ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਫ੍ਰੈਂਚ ਤੇ ਜਰਮਨ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਫ੍ਰੈਂਚ ਤੇ ਸਪੈਨਿਸ਼ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, 4 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

	ਹਾਂ	ਨ ਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ / ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	6	4						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ						8	2	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				2(ਠੀਕ)		3	4	7(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਫ੍ਰੈਂਚ ਤੇ ਜਰਮਨ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਫ੍ਰੈਂਚ ਤੇ ਸਪੈਨਿਸ਼ ਵੀ), 3(ਪ੍ਰ,ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ			1	4 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ	1) 5			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣਾ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ, 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਬਾਕੀ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ

ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਭਿਅਕ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਧੁਨਿਕ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ, 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਪੈਨਿਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸਿੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	4	6						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				4(ਠੀਕ)		4	2	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				6(ਠੀਕ)		4		8(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਪੈਨਿਸ਼ ਵੀ), 2(ਪੰ, ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				6 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ	1) 4			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਦਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਜਦਕਿ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਸਭਿਅਕ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	4	6						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				4(ਠੀਕ)		6		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				4		6		9(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ), 1(ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				3 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ	1) 6 2) 1			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦਸਵੀਂ ਤੱਕ ਇਹ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, 1 ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਵੀ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ 3 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਬੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਬੰਦਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	6	4						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				1ਵਧੀ ਆ 2ਠੀਕ		7		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				2		8		10(ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭੱਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				6 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ	1) 4			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27-29 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30-31 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਅਤੇ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਬਾਕੀ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰੇ ਅਧੁਨਿਕਤਾ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ 1 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32-34 ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ, 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

	ਰਾਂ	ਨ ਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ / ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ/ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	2	8						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				5(ਠੀਕ)1(ਵ ਧੀਆ)		4		
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				10				8(ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ), 2(ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				3 ਵਧੀਆ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ	1) 7			

ਦਰਜੇ	ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
5	ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਤੱਰਕੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।				
4	ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।				
3	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।		3½	3½	3
2	ਕੁਝ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।	2½			
1	ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।				
0	ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਸਾਰੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।				

ਦਰਜੇ	ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
5	ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਤੱਰਕੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।				
4	ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।				
3	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।		3½	3½	3½
2	ਕੁਝ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।	2½			
1	ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।				
0	ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਸਾਰੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।				

ਦਰਜੇ	ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	ਮੁਕਤਸਰ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
5	ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਤੱਰਕੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।				
4	ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।				
3	ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।	3½	3½	3½	
2	ਕੁਝ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।				2½
1	ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।				
0	ਕੋਈ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਸਾਰੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।				

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼-

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁੱਲ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

	ਲੁਧਿਆਣਾ	ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	ਸੰਗਰੂਰ	ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ
1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ	4	4½	4	5
2,3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	5	5	5	5
4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ	4½	4	4½	4
5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ	3	3	3½	3
6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ	2½	3	3	2½
7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	4	3½	4	3½
8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	2½	3½	3½	3

	ਮਾਨਸਾ	ਬਰਨਾਲਾ	ਮੋਗਾ	ਬਠਿੰਡਾ
1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ	4½	5	5	4½
2,3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	5	5	5	5
4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ	4	4	4	3
5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ	3	3½	3	2½
6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ	2½	3	3	2
7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	3½	4	4	3½
8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	2½	3½	3½	3½

	ਮੁਕਤਸਰ	ਫਰੀਦਕੋਟ	ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ
1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ	5	5	5	5
2,3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	5	5	5	5
4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ	4½	4	4	4½
5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ	3	3	3	3½
6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ	2	2	2	2
7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	4	3½	4	3½
8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	3½	3½	3½	2½

ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਮੋਗਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਹ 5 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਪਰ ਬਾਕੀ ਜਿਵੇਂ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਨਸਾ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤੋਂ ਥੋੜੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੱਚੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 5 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ਭਾਵ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਚੌਥੇ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਮਾਨਸਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਮੋਗਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਆਦਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਠਿੰਡੇ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ 5 ਅਤੇ 4 ਵਿੱਚ 4½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ 4 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੋਂ ਥੋੜੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਠਿੰਡੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਲਗ 3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਤਾਂ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਮਾਨਸਾ, ਮੋਗਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 3 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਪਰ ਬਰਨਾਲਾ, ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 3½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਠਿੰਡਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਚੰਗੀ ਹੈ ਇਹ 2½ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ

ਪਰ ਖਤਰੇ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਪਰ ਸਾਖਰਤਾ ਸਾਮਗਰੀ ਵੀ ਇੱਕ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਮਾਨਸਾ, ਦੀ ਸਥਿਤੀ $2\frac{1}{2}$ ਵਾਲੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ, ਸੰਗਰੂਰ, ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਮੋਗਾ 3 ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਖਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਠਿੰਡਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੇਵਲ 2 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ। ਅੱਠਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ, ਸੰਗਰੂਰ, ਮੋਗਾ, ਬਠਿੰਡਾ, ਮੁਕਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ $3\frac{1}{2}$ ਵਾਲੀ ਹੈ ਭਾਵ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੀ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 3 ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਰਦੂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਮਾਨਸਾ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ $2\frac{1}{2}$ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬਰਨਾਲਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਮੁਕਤਸਰ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਵਾਂ

ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲ ਤੇ ਭਵਿੱਖ

5.1 ਪੁਆਧ :- ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਰਿਆ ਘੱਗਰ ਦੇ ਪੂਰਬ-ਪੱਛਮ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰੀ ਭੂ-ਖੰਡ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪੁਆਧ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ 'ਪੁਆਧਿਏ' ਜਾਂ 'ਪੁਆਧੜੀਏ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਆਧੀ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ *ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼* ਅਨੁਸਾਰ *ਪਹਾੜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਪਾਸ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਦਾਮਨੇ ਕੋਹ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਜੋ ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਿੰਜਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਪਾਸ ਦਾ ਦੇਸ਼* (2533)

ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਘੱਗਰ-ਹਕਰਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣ, ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਰੂਪਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੂਰਬ, ਅੰਬਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਢੱਡ, ਸਾਰੰਗੀ ਅਤੇ ਕਵਿਸ਼ਰੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਾਲੀ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਖਾੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਚੋਂ ਹੋਈ।

ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਪਟਿਆਲਾ, ਮੋਹਾਲੀ ਅਤੇ ਰੋਪੜ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਆਧ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿੱਲਖਣ ਹੈ।

ਪਟਿਆਲਾ:- ਪਟਿਆਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 12 ਫਰਵਰੀ 1963 ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮੁਬਾਰਕ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਕੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ, ਰੂਪਨਗਰ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸੰਗਰੂਰ, ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਅੰਬਾਲਾ ਅਤੇ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕੈਥਲ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਆਪਣੀ ਰਿਵਾਇਤੀ ਪੱਗ, ਨਾਲੇ, ਪਰਾਂਦੇ, ਪਟਿਆਲਾ ਪੈਗ, ਪਟਿਆਲਾ ਸਲਵਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁੱਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। 1948 ਤੱਕ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ 1956 ਤੱਕ ਇਹ ਪੈਪਸੂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹੀ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਸੰਨ 1875 ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਥਾਪਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆੱਫ ਲਾਅ, ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ, ਮੁਲਤਾਨੀ ਮੱਲ ਮੋਦੀ ਕਾਲਜ ਆਦਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹਨ। ਪਟਿਆਲਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮੁਬਾਰਕ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ

ਅਜਾਇਬਘਰ ਵੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਗੈਲਰੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀ ਰਿਆਸਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਿਲ ਵੀ ਦੇਖਣਯੋਗ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਲਛਮਣ ਝੂਲਾ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਪੈਲੇਸ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾਨ ਨੇਤਾ ਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਸਪੋਰਟਸ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕਾਲੀ ਮਾਤਾ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁੱਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕੋਠੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵਿਰਾਸਤੀ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਲਾਅ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੁਲਾੜ ਯਾਤਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ ਜਨਮ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮੋਹਾਲੀ:- ਮੋਹਾਲੀ ਨੂੰ ਸਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜੀਤਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1966 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੋਹਾਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਪਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਅਤੇ 2006 ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪੀ.ਸੀ.ਏ ਸਟੇਡੀਅਮ ਮੋਹਾਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੱਪੜ-ਚੀੜੀ ਵਿਖੇ ਫਤਿਹ ਬੁਰਜ ਇੱਕ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਬੁਰਜ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਿਹ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਬਣਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਤਬ ਮਿਨਾਰ ਤੋਂ 100 ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਓਪਨ ਏਅਰ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਦਾਰੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ।

ਰੋਪੜ:- ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਸਥਿਤ ਰੂਪਨਗਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਥੇ ਰੁਕੇਸ਼ਵਰ ਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇਸਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਸੈਨ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਰੂਪਨਗਰ ਰੱਖਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਇਹ ਰੋਪੜ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ 16 ਫਰਵਰੀ 1976 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨੇਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਬਦਲਕੇ ਰੂਪਨਗਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖੋਂ ਇੱਕ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਰੋਪੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੋਈਆਂ ਖੁਦਾਈਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੱੜਪਾ ਅਤੇ ਮੋਹਿੰਜੋਦੜੋ ਸਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਜਾ ਰੱਲਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੰਧੂ ਘਾਟੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸਦਾ ਗੂੜਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇੱਥੇ

ਹੀ ਸਥਿਤ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1699 ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੋਲਾ-ਮੁੱਹਲਾ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਸਤੇ-ਖਾਲਸਾ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੰਪਲੈਕਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਅਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਾਤਾਲ ਪੁਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਛੋੜਾ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਣ ਸਾਹ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਆਦਿ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਇਸੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਤਲਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੜ੍ਹੀ ਸਾਹਿਬ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਾਨ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੰਗਲ ਵਿਖੇ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਡੈਮ ਵੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਝੀਲ ਦਾ ਨਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ ਝੀਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

5.2) ਯੂਨੇਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

5.2.1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ :-

ਯੂਨੇਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਅਜਿਹਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਮਹਤੱਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿੱਚ 3 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 7 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

3) ਜਨਮ ਸਥਾਨ

4) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋ?

5) ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

6) ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

7) ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ 10 ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ 3 ਅਤੇ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ 5 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ

ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰੂ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 2 ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	7 ਸੂਚਕ ਘਰ	2
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		3(ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ)
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		3(ਹਿੰ ਤੇ ਅੰ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3 ਸੂਚਕ ਘਰ	2

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ :-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ 3 ਅਤੇ 4 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੋਹਾਲੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਿਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ 5 ਵਿੱਚ ਗਈ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ 2 ਸੂਚਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 6 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਫ੍ਰੈਂਚ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	3 ਸੂਚਕ ਘਰ(ਪਰ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ)	
ਹਿੰਦੀ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	2 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3(ਪੰ,ਹਿੰ)	2(ਪੰ ਤੇ ਅੰ), 6 (ਹਿੰ,ਅੰ ਅਤੇ ਥੋੜੀ ਫ੍ਰੈਂਚ ਵੀ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3	

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ :-

ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੂਚਕ ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ 30-35 ਸਾਲ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਅਨੁਸਾਰ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 1 ਸੂਚਕ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 2 ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

	ਘਰ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।	ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ	5 ਸੂਚਕ ਘਰ	
ਹਿੰਦੀ		
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		3(ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)
ਕੋਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2(ਪੰ,ਅੰ ਪਰ ਬੱਚੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)	4(ਹਿੰ ਤੇ ਅੰ), 2 (ਪੰ,ਅੰ)
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3	1

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦਰਜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜੇ	ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	5	ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ	4½		4½
ਭਾਸ਼ਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।	4	ਸਮੂਹ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਹੈ।		4	
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇਵਲ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ			
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	2	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ			
ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਹੈ।	1	ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਦਾਦਾ-ਪੜ੍ਹਦਾਦੀ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੋਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।			
ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।	0	ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।			

5.2.2+3 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ:-

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਦੂਜੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਕਾਰਕ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਰਗੇ ਪੱਖ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਜੋਖਿਮ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ

ਅਜਿਹੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8 ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ :- ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ (ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ), ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ (ਬਚਿੱਆਂ ਦੇ ਮਾਤਾ- ਪਿਤਾ) , ਭਵਿੱਖੀ ਪੀੜ੍ਹੀ (ਬੱਚੇ)। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

8) ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ (ਬੋਲਣਾ- ਬ, ਪੜ੍ਹਨਾ-ਪ, ਲਿਖਣਾ-ਲ, ਸਮਝਣਾ-ਸ), (ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ-4, ਵਧੀਆ-3, ਸਾਧਾਰਣ-2, ਬਹੁਤ ਘੱਟ-1, ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ-0):-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 9 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ, ਪੜ੍ਹਦੇ , ਲਿਖਦੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਹਾਰਤ ਨਹੀਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿਚਲੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਰਗ ਹੈ ਬੱਚੇ ਜੋ ਕਿ ਭਵਿੱਖੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਵੀ। ਇਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੋਲਣ, ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਚੰਗੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	9(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 1(ਬ,ਸ)		1(ਪ,ਲ)	
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	9(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)		1(ਬ,ਸ)	1(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	10(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ :-

ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਸੂਚਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ, ਪੜ੍ਹ, ਲਿਖ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜੋੜੇ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਿਹੜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 8ਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀ, ਲਿਖੀ, ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮਰਥਾ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਵਲ ਬੋਲਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਮਹਾਰਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ।

ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ। ਚਾਰ ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਜੇ ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਜਾਨਣ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	1(ਹਰ ਪੱਖੋਂ), 1(ਬ,ਸ)	4(ਬ,ਸ)	1(ਪ,ਲਿ)	4(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ, 4 ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਰ ਪੱਖੋਂ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	9(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1(ਬ,ਸ)		1(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	2(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	4(ਬ,ਸ)	4(ਪ,ਲ)	4 ਬਹੁਤ ਘੱਟ (ਹਰ ਪੱਖੋਂ)

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀ, ਸਮਝੀ, ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 3 ਸੂਚਕ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧੀਆ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ 1 ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾਦਾ ਦਾਦੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘੱਟ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਦੇ ਕੁੱਲ 10 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹੈ ਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿਚਲਾ ਦਰਜਾ ਬੜਾ ਘੱਟ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ ਪਰ ਬਾਕੀ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ।

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ	ਸਾਧਾਰਣ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ/ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਬਜ਼ੁਰਗ	ਸਾਰੇ	6(ਹਰ ਪੱਖੋਂ),	3(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	1(ਬ,ਸ)	1(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	ਸਾਰੇ	8(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	2(ਬ,ਸ)		2(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ
ਬੱਚੇ	ਸਾਰੇ	4(ਹਰ ਪੱਖੋਂ)	6(ਬ,ਸ)		6(ਪ,ਲ)ਬਹੁਤ ਘੱਟ

ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਕੁੱਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ	5	ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ	5		
ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ	4	ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।		4	4½
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ	3	ਬਹੁਮਤ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ।			
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	2	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ।			
ਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ	1	ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।			
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ	0	ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ			

5.2.4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵ:-

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਚੌਥਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ । ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 9,10,11 ਅਤੇ 12 ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਕਾਰਕ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ Where, with whom, and the range of topics for which a language is used directly affects whether or not it will be transmitted to the next generation (9)

ਭਾਵ ‘ਕਿੱਥੇ, ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ’ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਚੌਥੇ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਕਾਰਕ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ - ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚੇ । ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਲਈ ਘਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਭੂਤਕਾਲ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬਦਲਾਅ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਪਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਵਰਗ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 9) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ?
- 10) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ (ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 11) ਕਿਹੜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ?
- 12) ਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 9 ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ, ਆਸ-ਪਾਸ ਗਵਾਂਢ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਾਕੀ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਦਾਂ-ਪਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 3 ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵੀ ਵੱਡੇ

ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵੱਲੋਂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਾਲੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦਕਿ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਭਾਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ।

ਹੁਣ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰੂ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੋਹਾਲੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 4 ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਿਲਕੁੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ:-

ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 6 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਰਲ੍ਹਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰੂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ . ਬਾਕੀ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪਰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਦਰਜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :-

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ (Domains) ਅਤੇ ਕਾਰਜ (Functions)	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।			
ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ	4	ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	4		4
ਘੱਟ ਰਹੇ ਖੇਤਰ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ (Home Domains) ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।		3	
ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।			
ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।			
ਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।			

5.2.5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ:-

ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੰਬੀ ਹੋਂਦ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ, ਕੰਮ ਦਾ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਜਿਵੇਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਜਿਵੇਂ ਟੀ.ਵੀ, ਰੇਡੀਓ ਆਦਿ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅੱਜਕਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਾਟਸਐਪ, ਫੇਸਬੁੱਕ, ਟਵਿਟਰ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੇ 13 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 18 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ।

- 13)ਕੀ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹਨ
- 14)ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ?
- 15) ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ?
- 16) ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 17) ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ?
- 18) ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ:-

ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਿ ਕੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਿ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਰੇਡੀਓ ਆਦਿ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਾਟਸਐਪ, ਫੇਸਬੁੱਕ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਅੱਠ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 18 ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਨੋਰੰਜਕ, ਉੱਚੇ ਸਤਰ ਦੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੇਵਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੇ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲਿਪੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ

ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਾਤਾ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਈ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਤੱਥ ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਲਿਪੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗ੍ਰਾਹਕ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 6 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਲਿਪੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	1	1	1	3
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1	2	1	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ				
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	8	1	8	1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		6(ਪੰ)		6(ਪੰ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ :-

ਮੋਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 13 ਅਨੁਸਾਰ ਟੀ.ਵੀ, ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੋਹਾਲੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਿਲਮਾਂ, ਨਾਟਕ, ਗੀਤ, ਖਬਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਫਿਲਮਾਂ ਜਾਂ ਗੀਤਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੀ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖਣ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੂਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 18 ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ, ਜਿਆਦਾ ਮਨੋਰੰਜਕ ਅਤੇ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਲਗਭਗ ਵਧੀਆ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕੇਵਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਚੇ ਸਤਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲਿਪੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਦੇ ਸੂਚਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲਿਪੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਗੀਤ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, 1 ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਿੰਦੀ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚਕ ਬੱਚੇ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		2		6
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1		1	
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ		1		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ			1(ਪੰ,ਹਿੰ), 2(ਹਿੰ,ਅੰ)	2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰ), 2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿ,ਪੰ)
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	3(ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ)6ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਜਿਆਦਾ)	2	5	
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		5(ਪੰ)		
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ				

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਭਾਵ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿਚਲੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਿਲਮਾਂ, ਗੀਤ, ਖਬਰਾਂ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ, 2 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, 2 ਸੂਚਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟੀ.ਵੀ ਆਦਿ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੇਵਲ ਫਿਲਮਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹਨ। ਦੋ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਸਮੇਤ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

	ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ		ਬੱਚੇ	
	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ	ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ		2		5
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ	1			
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ				
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ / ਲਿਪੀਆਂ	3(ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ)		2(ਹਿੰਦੀ,ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) 2(ਹਿੰਦੀ,ਪੰਜਾਬੀ)	
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ/ਲਿਪੀਆਂ	6		6(ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਵਲ ਫਿਲਮਾਂ ਜਾਂ ਗਾਣਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ)	1
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ		3 (ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ), 1(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ ਅਤੇ ਅੰ ਲਿਪੀ), 2(ਅੰ ਵਿੱਚ ਪੰ,ਹਿੰ), 2(ਅੰ ਲਿਪੀ ਪੰ ਲਿਪੀ)		4 (ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ)
ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ/ਵਰਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ				

ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਕਾਰਕ ਅਧੀਨ ਪੁਆਧ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਦਰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਖਤਰੇ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
ਗਤੀਸ਼ੀਲ	5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।			
ਤਾਕਤਵਰ ਸਰਗਰਮ	4	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜਿਆਦਾਤਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	4.5	4	4.5
ਗ੍ਰਹਿਣਸ਼ੀਲ	3	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ			
ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰ ਰਹੀ	2	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।			
ਬਹੁਤ ਘੱਟ	1	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।			
ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ	0	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।			

5.2.6 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ:-

ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੈ? ਕੀ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹਾਸਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 25 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸ ਕਾਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਦੂਜਾ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣ ਨਾਲ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :-

- 19) ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਿੱਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ?
- 20) ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?
- 21) ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?
- 22) ਜੇ ਬੱਚੇ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ?
- 23) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੱਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
- 24) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?
- 25) ਕੀ ਬੱਚੇ ਸਿਲੇਬਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ :-

ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 4 ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੋਵੇਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮਹਤੱਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਭਾਵ ਕਿ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	4 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ	1 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ(ਪੰ ਅਤੇ ਅੰ)	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 23 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਇਸਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24 ਅਤੇ 25 ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਜਿਵੇਂ ਰਸਾਲੇ, ਨਾਵਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3 ਘਰ	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3 ਘਰ	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	2 ਘਰ(ਹਿੰ, ਪੰ) 1 ਘਰ(ਹਿੰਦੀ, ਅੰ) 1 ਘਰ(ਪੰ, ਅੰ)	ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	3 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਿੰਨੋਂ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ :-

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	6 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	3 ਘਰਾਂ ਦੇ (ਅੰ, ਹਿੰ)	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਚਾਰ ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਘਰ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚਕ ਘਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ । ਇਸਨੂੰ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	4 ਸੂਚਕ ਘਰ	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	4 ਘਰ(ਹਿੰ,ਅੰ)	ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	0
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	4 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ	10 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ:

ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ	8 ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ		
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ (ਅੰ, ਹਿੰ)	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 4 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 3 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੋਵੇਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24-25 ਅਨੁਸਾਰ 7 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ 3 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਰਗ ਵਿੱਚ 2 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ 8 ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰਣੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਅਖ਼ਬਾਰ	ਸੂਚਕ ਘਰ	ਸੂਚਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ	ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	3 ਸੂਚਕ ਘਰ	ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ	5 ਸੂਚਕ ਘਰ	ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਕੋਈ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ	1 ਸੂਚਕ ਘਰ (ਪੰ, ਅੰ)	ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੋਵੇਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ
ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ		
ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ		

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮਗਰੀ	ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ	ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ
1) ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ
2) ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ	3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ

ਨੋਟ :- 1 ਸੂਚਕ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥਤਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜੇਵਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਦਰਜਾ	ਲਿਖਤੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
5	ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸਥਾਪਤ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਰਪਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਾਂ, ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜਾਨਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।			
4	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।			
3	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਖਰਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਾਖਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।	3		
2	ਲਿਖਤੀ ਸੱਮਗਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।		2½	2½
1	ਕੰਮ ਚਲਾਉ ਲਿਪੀ ਹਾਸਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੱਮਗਰੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।			
0	ਲਿਪੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।			

5.2.7:- ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ:-

ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

26) ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	1	
3) ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ	2	5	3	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ		10		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਰਟਾਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	1 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		9 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ	
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		8	2	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ		10		

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ:-

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26 ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿੱਚ 2 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਗਭਗ ਅਤੇ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, 3 ਅਨੁਸਾਰ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

	ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ		
2) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ		8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ	
3) ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ		7	3	
4) ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ	9	1		

ਇਸ ਕਾਰਕ ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਆਧ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਤੀਰਾ	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ (ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ)	5	ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ			
ਬਰਾਬਰ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ	4	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਹੈ।	4	4	4
ਦੁਪਚਾਪ ਆਤਮਸ਼ਾਤ	3	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੀਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ।			
ਸਰਗਰਮ ਆਤਮਸ਼ਾਤ	2	ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਤਮਸ਼ਾਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ।			
ਜਬਰੀ ਆਤਮਸ਼ਾਤ	1	ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕਲੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।			
ਮਨਾਹੀ	0	ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ ।			

5.2.8 ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ:-

ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਉਹ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ਲਈ ਉਸਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਇੱਕ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ

। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅੱਠਵਾਂ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ । ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਨਿਘਾਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਕ ਹੈ । ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ 27 ਤੋਂ 35 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਸੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ।

- 27) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- 28) ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋਗੇ ?
- 29) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ, ਸਾਇੰਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?
- 30) ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?
- 31) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ?
- 32) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੂਣ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ?
- 33) ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?
- 34) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?
- 35) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

- 1 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 2 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 3 ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੂਣਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ
- 4 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ:-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਕ ਨੰਬਰ 8 ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 27 ਤੋਂ 29 ਤੱਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ

ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਸਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਕੋਈ ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਚਾਲ ਲਈ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅੱਲਗ-ਅੱਲਗ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 30 ਅਤੇ 31 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਜਿਆਦਾ ਸਹਿਜ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਦਕਿ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸਗੋਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਕਾਰਕ ਦੇ ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸੰਬੰਧੀ 32 ਤੋਂ 34 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, 6 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 35 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਜਦਕਿ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ/ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ		10						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				3 ਵਧੀਆ			7	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ								2(ਪੰ,ਅੰ) 6(ਸਾਰੀਆਂ) 1(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) 1(ਪੰਜਾਬੀ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				2 ਵਧੀਆ	1)8			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ:-

ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਹਾਲੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 1 ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਗਈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਵੀ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਬਾਕੀ 9 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਹੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 30 ਅਤੇ 31 ਨੰਬਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਜਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਦਕਿ 4 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 5 ਸੂਚਕ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।

ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 5 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, 2 ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 1, ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚਕ ਵੱਲੋਂ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭੱਵਿਖ ਦੇ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭੱਵਿਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦਕਿ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭੱਵਿਖ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 1 ਸੂਚਕ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭੱਵਿਖ ਵਧੀਆ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

	ਰਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1) ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ/ 2) ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	1	9						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				5		1	4	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ								1(ਪੰ,ਅੰ) 5(ਸਾਰੀਆਂ) 2(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) 2(ਹਿੰ,ਅੰ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭੱਵਿਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				1 ਵਧੀਆ	8(ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ) 1 (ਬਿਲਕੁਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ)			

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ :-

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਦੇ ਸੂਚਕਾਂ ਕੋਲੋਂ 8ਵੇਂ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 8 ਸੂਚਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਕੀ 6 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਵਧੀਆ ਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 3 ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ 1 ਸੂਚਕ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ, ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਕੀ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 32,33,34 ਵਿਚਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸੂਚਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਿੰਨੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ 2 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਜਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35 ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 7 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ 3 ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਜਤਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :-

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ	ਵਧੀਆ/ ਠੀਕ	1)ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ/ 2)ਬਿਲਕੁੱਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ	ਠੀਕ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ	ਪੰਜਾਬੀ,ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਨਿਪੁੰਨਤਾ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣਾ	2	8						
ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ				6ਵਧੀਆ 3(ਠੀਕ)			1	
ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ								8(ਸਾਰੀਆਂ) 2(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ)
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ				3ਵਧੀਆ	1)7			

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਾਰਕ ਨੰਬਰ 8 ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖਤਰੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਦਰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦਰਜਾ	ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
5	ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਤੱਥਰੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।			
4	ਬਹੁਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹਨ।			
3	ਬਹੁਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹਨ; ਬਹੁਤੇ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।	3½	3½	3½
2	ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹਨ; ਬਹੁਤੇ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।			
1	ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹਨ; ਬਹੁਤੇ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੱਕ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।			
0	ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਾਰੇ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।			

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼:- ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

	ਪਟਿਆਲਾ	ਮੋਹਾਲੀ	ਰੋਪੜ
1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ	4	3½	4
2,3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	5	4	4½
4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ	4	3	4
5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ	4½	4	4½
6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋਣਾ	3	2½	2½
7) ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	4	4	4
8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	3½	3½	3½

ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਤਿੰਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਰੋਪੜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਭਾਵ 4½ ਦੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੋਹਾਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4 ਦੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੀਮਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ। ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲਾ 5 ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਰੋਪੜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 4½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋਹਾਲੀ ਦੀ 4 ਵਾਲੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸੂਚਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੋਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲੇ ਤੇ ਰੋਪੜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ 4 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਮੋਹਾਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 3 ਦੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਖਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਰੋਪੜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ 4½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਕਤਵਰ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੋਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਥੋੜੀ ਘੱਟ ਤਾਕਤਵਰ 4 ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 3 ਅਤੇ ਮੋਹਾਲੀ, ਰੋਪੜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 2½ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਖਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਤਾਂ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਪਰ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅੱਠਵੇਂ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ 3½ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤੇ ਸੂਚਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹਨ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਗਈ । ਇੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁੱਲ 30 ਸੂਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 5 ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਨ ਬਾਕੀ ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ (ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ)

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ 2003 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਂਝੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕਾਂ/ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ, ਦੁਆਬਾ, ਪੁਆਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ 10-10 ਸੂਚਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਸਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਮਾਝਾ, ਦੁਆਬਾ, ਅਤੇ ਮਾਲਵਾ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਅੰਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਾਝਾ ਅਤੇ ਦੁਆਬਾ ਦੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਕੇ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੁਆਧ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਹੀ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮਾਝਾ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਪਠਾਨਕੋਟ

ਦੁਆਬਾ:- ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ

ਮਾਲਵਾ 1:- ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਗਰੂਰ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ

ਮਾਲਵਾ 2 :- ਮਾਨਸਾ, ਬਰਨਾਲਾ, ਮੋਗਾ, ਬਠਿੰਡਾ

ਮਾਲਵਾ 3 :- ਮੁਕਤਸਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ

ਪੁਆਧ :- ਪਟਿਆਲਾ, ਮੋਹਾਲੀ, ਰੋਪੜ

ਹਰ ਕਾਰਕ ਦੇ ਪੰਜ ਦਰਜਿਆਂ (ਜ਼ੀਰੋ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ 20 ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਕ ਲਗਾਕੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਾਰਕ	ਮਾਝਾ	ਦੁਆਬਾ	ਮਾਲਵਾ-1	ਮਾਲਵਾ-2	ਮਾਲਵਾ-3	ਪੁਆਧ
1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ	17	18	17½	19	20	11½
2+3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਦਰਜੇ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ	20	18	20	20	20	13½
4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ	16	16½	17	15	17	11
5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ	12½	12	12½	12	12½	13
6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ	10½	10	11	10½	08	8
8) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ	11	10	12½	13	13	10½

1) ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਕਾਸ:- ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਾਝੇ, ਦੁਆਬੇ, ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਆਧ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਲਵਾ 3 ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ ਭਾਵ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਹੋ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਲਵਾ 2 ਕੁੱਲ 19 ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮਾਲਵਾ 1 ਕੁੱਲ 17½ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਕੇਵਲ ਘਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਝਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੁਆਬਾ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਦੁਆਬੇ ਨੂੰ NRI ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਾਝੇ ਨਾਲੋਂ ਸਥਿਤੀ ਥੋੜੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਪੁਆਧ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਖਰਾਬ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਮੋਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਚਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੂਜੇਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਲਗਭਗ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੋਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਧੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਲ ਮਨ ਤੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2+3) ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ:- ਦੂਜੇ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਕੇਵਲ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੁਆਬੇ ਅਤੇ ਪੁਆਧ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਤੱਕ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ) ਪਰ ਜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੇਖਿਏ ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਚੰਗੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੁਆਧ ਅਤੇ ਦੁਆਬੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਠੀਕ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

4) ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਨ :- ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਚੌਥਾ ਕਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨ, ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ, ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਝਾ ਅਤੇ ਦੁਆਬਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਲਗਭਗ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਭਾਰੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਖਲ ਹੈ। ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਮਾਨਸਾ, ਮੋਗਾ, ਬਠਿੰਡਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਪੁਆਧ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ, ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਮੋਹਾਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਥੋੜਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਿੱਤ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਘਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਰਗ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਸਮਝੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

5) ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ :- ਅੱਜ ਤਕਨਾਕੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵੱਜੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੇਂ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਜਿਵੇਂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੁੱਲ 20 ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 12 ਅਤੇ 13 ਅੰਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਹੀ ਵਿਚਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਥੋੜੇ ਬਹੁਤੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਤਾਂ ਹਨ (ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੀ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਨਾਂ ਵੀ ਹੋਵੇ) ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ਉਪਲਬਧਤਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੁਲਾਰੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਇਸਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਪਰ ਬੁਲਾਰੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰੇ ਇਸਨੂੰ ਉੱਚੇ ਜਾਂ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਪਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਤੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਓ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੇ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਬੁਲਾਰੇ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਲਗਭਗ ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

6) ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ:- ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਕਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਆਦਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਝੇ ਅਤੇ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਕੁੱਲ 20 ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਅਤੇ 11 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਵਿਚਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਖਰਤਾ ਸਾਮਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਹੈ ਪਰ ਇੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਸਾਮਗਰੀ ਦੱਸਵੀਂ ਤੱਕ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਲਈ ਇਸਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਇਸਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਜੇ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਝੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤਰਨਤਾਰਨ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਪੁਆਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ

ਵੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਹਿੰਦੀ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਮਗਰੀ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਪਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਕੁ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮੱਹਤਵ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਰਨਾਲਾ, ਮੋਗਾ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਮਗਰੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਜੇ ਕੁਝ ਸੂਚਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਜਾਂ ਕੋਰਟ-ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਥਿਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਰਟ-ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਵਾਧੂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

8)ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ :- ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਇਹ ਅੱਠਵਾਂ ਕਾਰਕ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕ ਇਸ ਕਾਰਕ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੇ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਨਗੇ ਫਿਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ, ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਹੋਵੇ, ਨਵੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਥੋੜੀ ਚੰਗੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬੇਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸੂਚਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਾਲਵੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਝਾ, ਦੁਆਬਾ ਅਤੇ ਪੁਆਧ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰਾ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਧੁਨਿਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜੀ ਚੰਗੀ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਧੀਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਜੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਭਵਿੱਖ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲਗਭਗ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੀ ਜਤਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੋਜ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਧਰਮਾਂ, ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਇਸ ਬਹੁਰੰਗੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੰਗੀਲਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 2011 ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਅਨੁਸਾਰ 121 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ 270 ਦੇ ਲਗਭਗ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁੱਲ 22 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਥ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

1) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸਨੂੰ ਸੁੱਚੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੱਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੈ (ਕੁਝ ਦੁਆਰਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ) ਪਰ ਬਾਹਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

3) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਤੱਥ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਮਾਪਦੰਡ

ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਸੰਕੇਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4) ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਤੀਰੇ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਬਣਦਾ ਮਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਯਤਨ ਤਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਧਰਾਤਲ ਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣਾ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੰਜੀਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮਸਲੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵੱਧ ਸਕੇ।

5) ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਂਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵੱਜੋਂ ਇਹ ਤੱਥ ਨਿਕਲਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਬੁਲਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ ਅਪਨਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਤਰਕ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਗਣਿਤ ਜਾਂ ਸਾਇੰਸ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਸੱਮਸਿਆ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਲਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਅਜਿਹੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸੱਮਸਿਆ ਦਾ ਹਲੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਬਣਦਾ ਮਾਣ ਦੇਣ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਇਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਵੀ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਅਜੇ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਨਾ ਬਦਲਿਆ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਝਲਕ ਭਵਿੱਖੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਅਪਨਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜੀਵਿਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਹਰ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ, ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਗੁਣਵਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਆਦਿ। ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਵੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ

ਨਾਮ ਲਿੰਗ.....
 ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ.....
 ਤਹਿਸੀਲ..... ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ.....
 ਮਿਤੀ ਫੋਨ ਨੰਬਰ

1) ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ :-

ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ	ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨ	ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
1) ਪੰਜਵੀਂ ਤੱਕ		
2) ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ		
3) ਦੱਸਵੀਂ ਤੱਕ		
4) ਬਾਰਵੀਂ ਤੱਕ		
5) ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ		
6) ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ		

2) ਕਿੱਤਾ:- ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ [] ਵਿਉਪਾਰੀ [] ਨੌਕਰੀ [] ਘਰੇਲੂ [] ਹੋਰ ਪੇਸ਼ਾ []

3) ਜਨਮ ਸਥਾਨ:-

ਤੁਹਾਡਾ	
ਪਿਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ	
ਮਾਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ	
ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤਨੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ	

4) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋ?

5) ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਲੱਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਰਿਸ਼ਤਾ	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
1) ਮਾਤਾ ਦੁਆਰਾ				
2) ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ				
3) ਦਾਦਾ ਦੁਆਰਾ				
4) ਦਾਦੀ ਦੁਆਰਾ				
5) ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ				
6) ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ				

6) ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

1) ਸਰਕਾਰੀ [] 2) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ []

7) ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
1) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ				
2) ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ				

8) ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ (ਬੋਲਣਾ- ਬ, ਪੜ੍ਹਨਾ-ਪ, ਲਿਖਣਾ-ਲ, ਸਮਝਣਾ-ਸ), (ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ-4, ਵਧੀਆ-3, ਸਾਧਾਰਣ-2, ਬਹੁਤ ਘੱਟ-1, ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ-0):-

ਰਿਸ਼ਤਾ	ਸਿੱਖਿਆ	ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ	ਪੇਸ਼ਾ	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
1) ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ				ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-
2) ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦਾਦੀ ਜੀ				ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-
3) ਮਾਤਾ				ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-
4) ਪਿਤਾ				ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-
8) ਲੜਕਾ				ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-
9) ਲੜਕੀ				ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-	ਬ- ਪ- ਲ- ਸ-

9) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ?

	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
ਘਰ ਵਿੱਚ				
ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ				
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ				
ਗਵਾਂਡੀਆਂ ਨਾਲ				
ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ				
ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ				

10) ਕਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ (ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹੋ?

	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
ਘਰ ਵਿੱਚ				
ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ				
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ				
ਗਵਾਂਡੀਆਂ ਨਾਲ				
ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ				
ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ				
ਕੰਮ -ਕਾਜ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ				

11) ਕਿਹੜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ?

	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ				
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ				
ਗਵਾਂਡੀਆਂ ਨਾਲ				
ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ				
ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ				

12) ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
1) ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ				
2) ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸੱਦਾਂ-ਪੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ				

13) ਕੀ ਟੀ.ਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲੱਭਯ ਹਨ ?

1) ਹਾਂ [] 2) ਨਹੀਂ []

14) ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ?

	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
1)ਫਿਲਮਾਂ				
2)ਨਾਟਕ				
3)ਖਬਰਾਂ				
4)ਗੀਤ				

15) ਬੱਚੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ?

	ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਕੋਈ ਹੋਰ
1)ਫਿਲਮਾਂ				
2)ਨਾਟਕ				
3)ਖਬਰਾਂ				
4)ਗੀਤ				

16) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?

	ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ	ਲਗਭਗ	ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
1) ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ			
2) ਉੱਚੇ ਸਤਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ			
3) ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ			
4) ਜਿਆਦਾ ਮਨੋਰੰਜਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ			

17) ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਭਾਸ਼ਾ	ਮਾਤਾ ਦੁਆਰਾ	ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ
1) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ		
2) ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ		
3) ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ		
4) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ		
5) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ		

18) ਬੱਚੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਭਾਸ਼ਾ	ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਓ
1) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	
2) ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	
3) ਹਿੰਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	
4) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	
5) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ	

19) ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਿੱਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਮਾਧਿਅਮ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ?

1) ਪੰਜਾਬੀ [] 2) ਹਿੰਦੀ [] 3) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ []

20) ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

- 1) ਪੰਜਾਬੀ [] 2) ਹਿੰਦੀ [] 3) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ []

21) ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ?

- 1) ਪੰਜਾਬੀ [] 2) ਹਿੰਦੀ [] 3) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ [] 4) ਕੋਈ ਹੋਰ []

22) ਜੇ ਬੱਚੇ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

- 1) ਪੰਜਾਬੀ [] 2) ਹਿੰਦੀ [] 3) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ [] 4) ਕੋਈ ਹੋਰ [] ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ []

23) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੱਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉੱਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

- 1) ਹਾਂ [] 2) ਨਹੀਂ []

24) ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?

- 1) ਜੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ _____
2) ਜੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ _____

25) ਕੀ ਬੱਚੇ ਸਿਲੇਬਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ?

- 1) ਹਾਂ [] 2) ਨਹੀਂ []

ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ _____

26) ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ	ਲਗਭਗ	ਬਹੁਤ ਘੱਟ	ਬਿਲਕੁੱਲ ਨਹੀਂ
ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ				
ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ				
ਚੈਰਾਹਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਰਡਾਂ ਉੱਪਰ				
ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ				

27) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ
ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵੱਜੋਂ		
ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵੱਜੋਂ		

28) ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋਗੇ ?

- 1) ਹਾਂ [] 2) ਨਹੀਂ []

29) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਗਣਿਤ, ਸਾਇੰਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ?

- 1) ਜੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ.....
2) ਜੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ.....

30) ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ?

	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
1) ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ		
2) ਵਧੀਆ		
3) ਠੀਕ		
4) ਠੀਕ ਨਹੀਂ		
5) ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ		

31) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ?

	ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਾਰਾ	ਹਿੰਦੀ ਬੁਲਾਰਾ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੁਲਾਰਾ
1) ਆਧੁਨਿਕ			
2) ਸਭਿਅਕ			
3) ਹੁਸ਼ਿਆਰ			
4) ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ			
5) ਸਾਧਰਣ			

32) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੂਣ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ?

- 1) ਪੰਜਾਬੀ
- 2) ਹਿੰਦੀ
- 3) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
- 4) ਕੋਈ ਹੋਰ

33) ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?

- 1) ਹਾਂ []
- 2) ਨਹੀਂ []
- 3) ਪਤਾ ਨਹੀਂ []

ਜੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ _____

ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ _____

34) ਤੁਹਾਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?

- 1) ਪੰਜਾਬੀ []
- 2) ਹਿੰਦੀ []
- 3) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ []
- 4) ਕੋਈ ਹੋਰ []

35) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ?

- 1) ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ []
- 2) ਵਧੀਆ []
- 3) ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ []
- 4) ਬਿਲਕੁਲ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ []

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ:-

- ਜੀ. ਬੀ. ਸਿੰਘ. *ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ*, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1950.
- ਬੇਦੀ, ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ*. ਪੈਪਸੂ ਬੁੱਕ ਡਿਪੂ, ਪਟਿਆਲਾ, 1976.
- ਸੇਖੋਂ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ. *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿ ਵਿਕਾਸ*. ਸੇਵਕ ਸਾਹਿਤ ਭਵਨ ਦਿੱਲੀ, 1977.
- ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜਸ. *ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਧੀ*. ਨਿਊ ਬੁੱਕ ਕੰਪਨੀ ਜਲੰਧਰ, 1978.
- ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ*. ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 1980.
- ਆਤਮ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਸਮਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1988.
- ਸਿੱਧੂ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1988.
- ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). *ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*. ਲਾਹੌਰ ਬੁੱਕ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2011.
- ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੋਜ. (*ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਖੋਲਦੀ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ*). ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਲੁਧਿਆ, 2013.
- ਤਿਵਾਰੀ, ਭੋਲਾ ਨਾਥ. *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*, ਕਿਤਾਬ ਮਹਲ.
- ਚੌਵੇਦੀ, ਕਪਿਲ ਦੇਵ (ਡਾ.). *ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਾਸਤਰ*. ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਿਆਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਵਾਰਾਨਸੀ, 1997.
- ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ (ਡਾ.)(ਸੰਪਾਦਕ). *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਸਾਰ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2012.
- ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ (ਡਾ.), (ਸੰਪਾਦਕ). *ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ*. ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009.
- Grierson, George Abraham. *A Linguistic Survey of India*, vol-9, part-1.
- Joshi, S. S. (Dr.). *The phonology of verbal Phrase in Punjabi (Doabi)*,
- Harpreet singh (Dr.) . *A comparative study of mazhi and multani*
- Billows, F.L. *The Techniques of Language Teaching*. Longmans, 1961.
- Gill , H. S. and H. A. Gleason. *A Reference Grammer of Punjabi*. Patiala, Punjabi Univercity, 1969.
- Unesco, *language vitality and endangerment* , 2003 .

- Moseley, Christopher (ed.). *Atlas of the World's Languages in Danger*. 3rd edn. Paris, UNESCO Publishing. Online version, 2010.
- Moseley, Christopher (ed.). *Encyclopedia of the World Languages in Danger*. Routledge, Taylor and Francis group, 2007.
- Harrison, David, K. *The Last Speaker*. National Geographic Society, 2010.

ਖੋਜ ਪਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ:

- ਖੋਜ ਦਰਪਣ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ), ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਜਨਵਰੀ, 2001.
- ਆਲੋਚਨਾ. ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2008.
- ਫਿਲਹਾਲ. ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ/ਯੂਨੀਸਟਾਰ ਬੁੱਕ, ਅੰਕ 17. ਮਾਰਚ, 2013.

ਪਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚਲੇ ਲੇਖ:-

- ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. ਪਾਕੀਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ. ਖੋਜ ਦਰਪਣ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ). ਜਨਵਰੀ, 2001.
- ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ. ਸਮਦਰਸ਼ੀ, 2002.
- ਸੰਘਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਕਟ. ਆਲੋਚਨਾ, 2008.
- ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ (ਡਾ.). ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਖਤਰਾ. ਫਿਲਹਾਲ, 17 ਮਾਰਚ, 2013
- Krauss, Micheal. "The World's Languages in Crisis." Languages, vol-68, march, 1992, pp4-10
- Hale, Kenneth. "Language endangerment and the human value of linguistic diversity." Languages, vol-68, march, 1992, pp.35-42

ਵੈਬਸਾਈਟ:-

- http://Punjabiuniversity.academia.edu/Joga_singh
- <http://unesco/culture/languages-a>

ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ

